

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

05 Соціальні та поведінкові науки

051 «Економіка»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Експортний потенціал України на світовому ринку зерна»

здобувача Савчук Аліни Миколаївни

(підпис)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Баторшина А. Ф.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Мозговий О. М.

(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА
ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки та менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проєктної групи (гарант) освітньо-
професійної програми «Міжнародна економіка»

_____ Столярчук Я.М.

(підпис)

«__» _____ 20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних
фінансів

_____ Мозговий О.М.

(підпис)

«__» _____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Савчук Аліні Миколаївні
очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Експортний потенціал України на світовому ринку зерна»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «07» грудня 2023р
№2230-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах:
наукових статтях, аналітичних доповідях глобальних компаній та інституцій,
а також на офіційних статистичних матеріалах.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретично – методичні засади експортного потенціалу України на світовому ринку зерна
<i>(назва розділу)</i>	
Розділ 2	Аналіз світового ринку зерна в контексті розвитку експортного потенціалу України
<i>(назва розділу)</i>	
Об'єкт дослідження:	Процес розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.
Предмет дослідження:	Умови та чинники впливу на формування та розвиток експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Визначення теоретичних засад експортного потенціалу України на ринку зерна, аналіз сучасних проблем та можливостей розвитку експортного потенціалу країни на світовому ринку зерна.

**Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:
У розділі 1:**

– вивчити сучасні особливості розвитку ринку зерна в Україні;
– дослідити сутність та складові експортного потенціалу зернових культур в Україні;
– виявити зовнішні та внутрішні фактори розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна

У розділі 2:

– провести аналіз кон'юнктури світового ринку зернових культур;
– розкрити товарну та географічну структуру експорту зернових культур України;
– виконати аналіз світового досвіду стимулювання експорту зерна;
– встановити сучасні проблеми та напрями розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Завдання підготував науковий керівник

(підпис)

«__» _____ 20__ р.

Завдання одержав здобувач

(підпис)

«__» _____ 20__ р.

А.Ф. Баторшина
(ініціали, прізвище)

А.М. Савчук
(ініціали, прізвище)

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 61 сторінку, 9 таблиць, 16 рисунків, список використаних джерел з 72 найменувань, додатки.

«Експортний потенціал України на світовому ринку зерна»

Мета дослідження: визначення теоретичних засад експортного потенціалу України на ринку зерна, аналіз сучасних проблем та можливостей розвитку експортного потенціалу країни на світовому ринку зерна.

Об'єктом дослідження є процес розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Предмет дослідження: умови та чинники впливу на формування та розвиток експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити *завдання*:

- вивчити сучасні особливості розвитку ринку зерна в Україні;
- дослідити сутність та складові експортного потенціалу зернових культур в Україні;
- виявити зовнішні та внутрішні фактори розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна;
- провести аналіз кон'юнктури світового ринку зернових культур;
- розкрити товарну та географічну структуру експорту зернових культур України;
- виконати аналіз світового досвіду стимулювання експорту зерна;
- встановити сучасні проблеми та напрями розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Практична значущість отриманих результатів. Основний результат роботи полягає у аналізі теоретичного підґрунтя та дослідженні щодо експортного потенціалу України на світовому ринку зерна, встановлення сучасних проблем та напрямів розвитку. У систематизації та узагальненні опрацьованого матеріалу,

набутті автором роботи практичних навичок і вмінь з інформаційного пошуку, аналітико-синтетичного опрацювання літератури та узагальнення інформації.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи: 2024

Рік захисту роботи: 2024

Ключові слова: Зерно, експортний потенціал, ринок зерна, аграрний сектор, сільськогосподарське виробництво, виробництво зерна.

Відгук

про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
факультету Міжнародної економіки і менеджменту

Савчук Аліни Миколаївни

на тему: «Експортний потенціал України на світовому ринку зерна»

1. Актуальність теми. Початок ХХІ століття актуалізував питання продовольчої та енергетичної безпеки. Світовий ринок зерна є одним із найважливіших стратегічних елементів світового ринку агропродукції. Це зумовлено важливим значенням зерна як стратегічного продукту, який забезпечує національну продовольчу безпеку та формує експортний потенціал галузі сільськогосподарського виробництва. Україна – одна із найпотужніших країн-виробників продовольства в світі. Визначення позиції та можливостей розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна в сучасних умовах сприятиме подальшому розвитку вітчизняної економіки та дозволить зміцнити національну продовольчу безпеку.
2. Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи. Наряду з детальним розкриттям теоретичних засад теми дослідження, автор роботи на базі релевантної статистичної інформації аналізує кон'юнктуру світового ринку зерна в контексті розвитку експортного потенціалу України.
3. Наявність самостійних розробок автора. Досліджуючи проблеми та перспективи експортного потенціалу України на світовому ринку зерна, автор виокремлює фактори впливу на роботу вітчизняного аграрного ринку та визначає напрями розвитку експортного потенціалу країни.
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Наукова цінність роботи полягає в узагальненні теоретичних підходів до оцінки експортного потенціалу країни на світовому ринку зерна. Результати дослідження можуть бути використані при плануванні заходів стимулювання експорту зерна України в умовах геополітичної нестабільності.
5. Наявність недоліків: суттєвих недоліків немає.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: Кваліфікаційна бакалаврська робота Савчук А.М. відповідає вимогам та рекомендується до захисту перед ЕК.

Науковий керівник: ***доцент кафедри міжнародних фінансів, к.е.н., доцент***

Баторшина А.Ф.

«05» червня 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.....	5
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКСПОРТНОГО	
ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЗЕРНА.....	5
1.1. Сучасні особливості розвитку ринку зерна в Україні	5
1.2. Сутність та складові експортного потенціалу зернових культур в Україні	13
1.3. Зовнішні та внутрішні фактори розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна	19
РОЗДІЛ 2.....	26
АНАЛІЗ СВІТОВОГО РИНКУ ЗЕРНА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ	
ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ	26
2.1. Аналіз кон'юнктури світового ринку зернових культур	26
2.2. Товарна та географічна структура експорту зернових культур України	37
2.3. Аналіз світового досвіду стимулювання експорту зерна.....	47
2.4. Сучасні проблеми та напрями розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна	52
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Світовий ринок зерна динамічно розвивається, і Україна, як один з найбільших виробників та експортерів зерна, посідає ключову позицію в цьому процесі. Зростання світового населення та динамічний розвиток країн, що розвиваються, призводять до стрімкого зростання попиту на продовольство. Україна, як один з ключових постачальників зерна, відіграє важливу роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. Збільшення експорту зерна може стимулювати розвиток української економіки, створити нові робочі місця та підвищити рівень життя населення. Дослідження експортного потенціалу України допоможе визначити шляхи та методи для його максимального використання, що підтверджує актуальність обраної теми.

Проблему формування експортного потенціалу зернових досліджували у своїх працях такі відомі вчені як: О. М. Шпичак, Ю. О. Лупенко, В. М. Жук, В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Жемойда, М. О. Лищенко, Джон Баффес, Т. О. Бабан, Н. М. Пирець, В. М. Байрака, Л. С. Кобиляцький, О. І. Попов, П. П. Стичишин, Джон Д. Деніелс, Чі. Х. Радеба, А. Е. Бранчта ін.

Мета дослідження: визначення теоретичних засад експортного потенціалу України на ринку зерна, аналіз сучасних проблем та можливостей розвитку експортного потенціалу країни на світовому ринку зерна.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити **завдання:**

- вивчити сучасні особливості розвитку ринку зерна в Україні;
- дослідити сутність та складові експортного потенціалу зернових культур в Україні;
- виявити зовнішні та внутрішні фактори розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна;
- провести аналіз кон'юнктури світового ринку зернових культур;

- розкрити товарну та географічну структуру експорту зернових культур України;
- виконати аналіз світового досвіду стимулювання експорту зерна;
- встановити сучасні проблеми та напрями розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Об’єктом дослідження є процес розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Предмет дослідження: умови та чинники впливу на формування та розвиток експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Методи дослідження: статистичного спостереження, аналізу і синтезу, методи порівняння, абсолютних і відносних величин, абстрагування, аналогії, розрахунково-конструктивний. Методи теоретичного та економічного аналізу для дослідження предмету та об’єкту дослідження; методи математично-статистичного моделювання для аналізу показників ринку зерна; методи аналізу динаміки та структури (для аналізу стану експортного потенціалу України на світовому ринку зерна). Також у роботі використовувалися метод таблиць та графічний метод (для представлення результатів розрахунків); синтезу при оформленні результатів дослідження у вигляді висновків.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Основний результат роботи полягає у аналізі теоретичного підґрунтя та дослідженні щодо експортного потенціалу України на світовому ринку зерна, встановлення сучасних проблем та напрямів розвитку. У систематизації та узагальненні опрацьованого матеріалу, набутті автором роботи практичних навичок і вмінь з інформаційного пошуку, аналітико-синтетичного опрацювання літератури та узагальнення інформації.

Інформаційна база дослідження: основні наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у межах досліджуваного проблемного поля; офіційні матеріали; матеріали науково-практичних конференцій, періодичних видань і мережі Internet.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЗЕРНА

1.1. Сучасні особливості розвитку ринку зерна в Україні

Зернові культури та їхні продукти є важливою складовою харчування людей, використовуються у різноманітних формах, таких як хліб, крупи, макаронні вироби та інші. Ці продукти мають високу харчову цінність та приємний смак, містять необхідну кількість білків, вуглеводів, вітамінів, амінокислот і мінеральних речовин. Зернові культури є сировиною для переробної промисловості, яка виробляє спирт, крохмаль та інші продукти зернової переробки, а також використовує соломку для виготовлення целюлози, паперу та інших матеріалів. Тому без розвитку зернового виробництва неможливо спеціалізувати економічні райони на виробництві технічних культур, продукції тваринництва, розвивати інші галузі рослинництва.

Ця галузь займає найбільшу питому вагу в посівах сільськогосподарських культур. Умови клімату та родючість ґрунтів на території України створюють сприятливі передумови для вирощування різноманітних зернових культур. Ринок зерна в Україні є не лише стратегічно важливою, але й найефективнішою галуззю національної економіки, оскільки забезпечує високу якість продукції, яка користується попитом на світовому ринку. Сільське господарство з вирощування зерна не лише забезпечує внутрішні потреби країни у продовольстві, а й формує потужний експортний потенціал, що стає основою національної продовольчої безпеки та економічного зростання.

Саме поняття «зерно» має кілька значень, зокрема, означає «дрібний плід хлібних злаків; зернина». Це маленьке тверде сухе насіння – з прикріпленою

оболонкою або плодовим шаром або без нього – зібране для споживання людиною чи твариною [46]. Також є інші визначення до слова «зерно»:

- 1) насінина плодів певної рослини;
- 2) окрема дрібна часточка якої-небудь речовини; крупинка, краплинка;
- 3) в переносному значенні:
 - невелика часточка якогось почуття, враження і т. ін.;
 - суть, основа чого-небудь;
 - зародок, початок чого-небудь [15].

Поняття «зерно» охоплює різні аспекти і може включати в себе кілька позицій, залежно від контексту. На рис. 1.1 наведено основні категорії, які охоплює поняття «зерно».

Рисунок 1.1 – Заходи державного регулювання і підтримки зернового сектору України [15; 46; 48]

Наукові дослідження віддзеркалюють проблеми, що виникають у процесі розвитку ринку зерна в Україні:

1. Проблема джерел фінансування сільськогосподарських підприємств [25; 68].
2. Проблема інфраструктури та логістики [32; 40]: дослідження, які зосереджуються на аналізі проблем інфраструктури та логістики, які ускладнюють ефективну торгівлю та транспортування зернових культур; виявляють недоліки у роботі зернопереробних заводів, проблеми з доставкою зерна до портів або нестабільність роботи транспортної інфраструктури.
3. Проблема ефективності виробництва [33]: деякі дослідження зосереджені на аналізі проблем ефективності виробництва зернових культур в Україні, що включає в себе аналіз використання сучасних агротехнік, залучення новітніх технологій у сільське господарство та управління ресурсами.
4. Проблема регулювання ринку [37; 56]: дослідження розглядають проблеми, пов'язані з регулюванням ринку зерна в Україні, що включає аналіз ефективності заходів державного регулювання цін на зерно, механізмів підтримки аграрних виробників, а також впливу міжнародних торговельних угод на ринок зерна.
5. Проблема конкурентоспроможності [30; 37; 49]: дослідження про проблеми, пов'язані з конкурентоспроможністю українського зернового ринку на міжнародній арені та факторів, що впливають на позиції України на світовому ринку зерна.

Питання створення ефективних механізмів регулювання агропродовольчого ринку, зокрема ринку зерна, в Україні є одним із основних об'єктів наукових досліджень і широко досліджується у науковій літературі. Наприклад, С. М. Кваша [23] виклав основи застосування теорії добробуту для оцінки соціально-економічних наслідків управлінських рішень у сільському господарстві та провів економічне обґрунтування програми виробництва зерна в Україні, включаючи аналіз витрат і доходів від виробництва пшениці, оцінку ризиків та можливих

переваг для сільськогосподарських виробників та економіки в цілому. На основі проведеного аналізу автор робить рекомендації щодо вдосконалення програми виробництва пшениці в Україні та надають висновки щодо його ефективності та придатності для реалізації в практиці.

Натомість А. Д. Діброва та Крилов Я. О. [14] розробили теоретико-методологічні засади удосконалення механізму державного регулювання сільськогосподарського виробництва на основі системи стратегічних пріоритетів. Наприклад, у статті «Регулювання ринку пшениці: вітчизняний та зарубіжний досвід»[14] автори аналізують різні підходи до регулювання ринку пшениці, використовувані в Україні та в інших країнах, і висвітлюють їх переваги та недоліки, надають висновки щодо придатності методів регулювання ринку зерна та можливостей для покращення.

О. В. Жемойда вивчив механізм формування пропозиції на внутрішньому та зовнішньому ринках агропродовольчої продукції, розглядаючи регіональну специфіку[18]. Монографія О. В. Жемойди[18] є важливим джерелом для розуміння процесів формування пропозиції на ринку агропродукції в Україні, зокрема автор:

- дослідив різноманітні фактори, такі як кліматичні умови, технологічні можливості, рівень інвестицій та інші, які впливають на обсяги виробництва та пропозицію агропродукції, у т.ч. зерна;
- провів аналіз тенденцій на ринку, у т.ч. зерна в Україні, включаючи зміни в споживчому попиті, експортні можливості, цінову динаміку та інші фактори;
- монографія враховує регіональні особливості України та їх вплив на формування пропозиції на ринку.

О. В. Ковальова [26]проаналізувала потенціал виробництва, споживання та експорту зерна і запропонувала шляхи розвитку аграрної політики, враховуючи можливості для збільшення виробництва, впровадження нових технологій, підвищення якості продукції тощо. Наприклад, можливість використання нових

сортів зернових, впровадження сучасних методів обробітку землі та розроблення програм підтримки для сільських господарств.

О. А. Козак [27] провів об'єктивну економічну оцінку розвитку зернової галузі, виявивши її особливості та проблеми. Автор звертає увагу на проблеми, з якими зіштовхнулася галузь, такі як низький рівень інвестицій, технологічні виклики та конкуренція на світовому ринку. Наприклад, провів аналіз, як розвиток технологій може підвищити врожайність та якість зернових культур в Україні, щоб забезпечити її конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Потенційні можливості збільшення виробництва зерна в Україні також досліджує В. Я. Месель-Веселяк [35], зокрема, автор звертає увагу на зростаючий попит на зерно в світі та можливості для України стати ключовим гравцем на світовому зерновому ринку.

Голомша Н. Є., Дзядикевич О. Я. обговорюється зростаючий попит на зерно внаслідок збільшення населення світу та змін у харчових звичках [10].

Виробництво зерна є базовим сегментом аграрного сектору, який визначає продовольчий резерв і забезпечує виробництво кормів для тваринництва, а також стимулює експортне спрямування зернових. Розвиток даної галузі визначає економічну стабільність країни. Тому зростання обсягів виробництва зернових культур стає одним з головних напрямків зовнішньої торгівлі.

Сучасний розвиток ринку зерна відчутно залежить від природних умов, доступних земельних ресурсів та використання сучасних технологій. Останнім часом, спостерігається зростаючий взаємозв'язок між розвитком зернового сектору та глобальними тенденціями, оскільки світовий ринок продукції впливає на багато факторів, які важко передбачити (наприклад, погодні умови, споживчі звички світових гігантів у сфері зерна, енергетичний ринок, логістичні виклики та навіть вплив явища Ель-Ніньо [67]).

Незважаючи на те, що Україна займає провідні позиції на світових аграрних і продовольчих ринках, продуктивність в сільському господарстві залишається нижчою в порівнянні з середніми світовими показниками. Однією з головних причин цього повільного зростання продуктивності і виробництва

сільгосппродукції є непривабливий інвестиційний клімат. Це в основному пов'язано з недостатньо прозорим, не послідовним та складним для бізнесу державним регулюванням.

В Україні існує комплекс заходів державного регулювання і підтримки зернового сектору, законодавча закріплених, які можна поділити на такі групи: фінансова підтримка, державні інтервенції, інші заходи (рис.1.2).

Рисунок 1.2 – Заходи державного регулювання і підтримки зернового сектору України [14; 25; 56]

У напрямку фінансової підтримки, то фермерам надаються прямі виплати на гектар посіяної культури, що стимулює виробництво. Також держава пропонує пільгові кредити для фермерів для купівлі техніки, насіння, добрив та інших ресурсів.

Державний Аграрний фонд закупає зерно у фермерів, коли ціни на світовому ринку низькі, щоб підтримати ціни.

У напрямку державного регулювання ринку: держава може вводити експортні мита на зерно, щоб регулювати обсяги експорту та ціни на внутрішньому ринку; встановлює стандарти якості зерна та контролює їх дотримання. Наприклад, вимоги до показників безпеки – вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів, показники якості, які характеризують споживчі властивості зерна містяться в стандартах: ДСТУ 3768:2019 (пшениця), ДСТУ 4522:2006 (жито), ДСТУ 4963:2008 (овес), ДСТУ 5026:2008 (просо) і т.д.

Підвищення рівня ефективності виробництва зерна стає одним з головних завдань, вирішення якого потребує дієвих заходів не лише на національному рівні, але й на місцевому, де вирішуються питання доступності продуктів харчування для населення.

Не потрібно забувати, що зерно – головний і незамінний корм в галузі тваринництва. Як корм використовується також побічна продукція вирощування зернових – солома й полова, а також відходи переробки зерна. В Україні від загальної кількості виробленого зерна на корм худобі та птиці використовується 52-57%, на харчування – 15-17, насіння – 8-10, переробку 3-4 і втрачається при зберіганні й доробці до 6-8% [58].

Варто зазначити, що розв'язана Росією війна завдає Україні колосальної шкоди, у т.ч. агросектору: Міністерство аграрної політики і продовольства та Центр досліджень продовольства та землекористування (KSE Агроцентр) підрахували масштаб втрат у сільському господарстві, зокрема, знищено або викрадено 2,8 млн тонн зернових культур, пошкоджено або знищено потужностей для зберігання зерна сукупною місткістю 9,4 млн тонн (рис. 1.3) [41].

Війна має серйозний негативний вплив на аграрний сектор України, включаючи ринок зерна:

- пошкодження інфраструктури (дороги, залізниці, порти та ін.), що ускладнює транспортування зерна з полів до складів та на експорт, що призводить до затримок та втрат;

- втрати врожаю через знищення або пошкодження посівів, неможливість вчасного оброблення полів, відсутність доступу до земельних ділянок через військові дії, окупацію територій;
- до економічної нестабільності, зменшення інвестицій та зниження внутрішнього попиту на зерно;
- втрата доступу до ринків, зокрема до міжнародних ринків для експорту зернових культур, що значно ускладнює продаж зерна та призводить до втрат для сільських господарств.

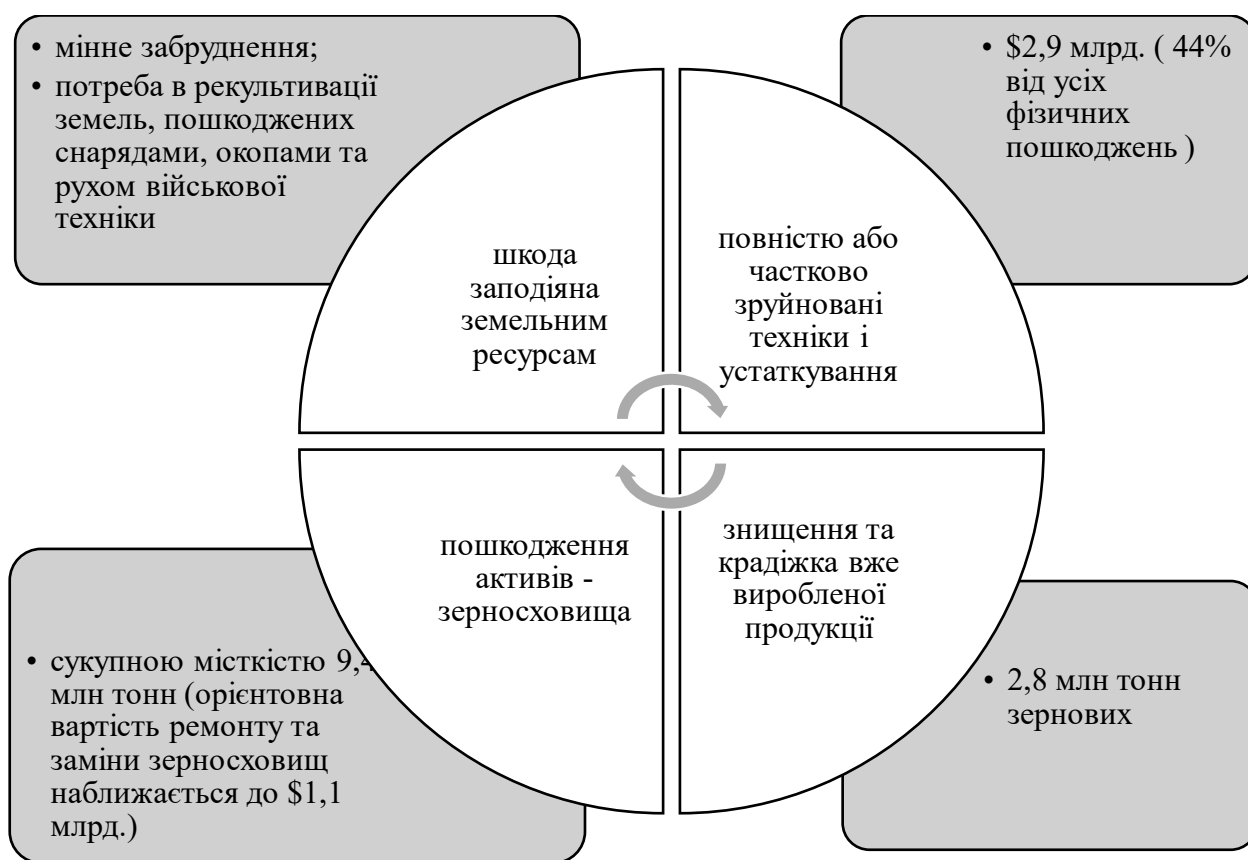

Рисунок 1.3 – Масштаб втрат у сільському господарстві через повномасштабне вторгнення рф [41]

В цілому, війна має серйозний негативний вплив на аграрний сектор України, що призводить до зниження виробництва, втрат для сільських господарств та загрози продовольчій безпеці країни.

1.2. Сутність та складові експортного потенціалу зернових культур в Україні

На етапі розвитку глобальної економіки, експортний потенціал вважається ключовим показником економічної сили будь-якої країни, включаючи Україну. Він є важливою складовою економічного потенціалу, який забезпечує можливість реалізації продукції на міжнародних ринках, спрямовуючись на задоволення різноманітних потреб споживачів за їх межами.

Перш ніж перейти до складових експортного потенціалу зернових культур в Україні, необхідно визначити сутність поняття «експортний потенціал».

Аналіз літературних джерел [15; 29; 54; 60] показав, що різні дослідники мають відмінні погляди на сутність та зміст поняття «експортний потенціал», тобто розглядають його аспекти з різних ракурсів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Наукові погляди сутності поняття «експортний потенціал»

Автор	Визначення поняття
О.І. Кондратюк [29]	структурна одиниця економічного потенціалу, здатність національної економіки робити продукцію конкурентоспроможною на світових ринках і експортувати її в достатніх обсягах за світовими цінами
І. М. Вавдійчик, І. В. Стояненко [54]	потенційні можливості тієї чи іншої держави експортувати ресурси, товари, послуги, що є в неї або вироблені нею
Великий енциклопедичний словник [15]	здатність всього суспільного виробництва держави загалом виробляти необхідну кількість товарів, конкурентоспроможних на зовнішньому ринку
Федонін О. С., Репіна І. М., Олесюк О. І. [60]	здатність наявних економічних ресурсів забезпечувати виробництво максимально можливого обсягу виробництва корисних речей, що відповідають потребам суспільства

Джерело: складено автором на основі [15; 29; 54; 60].

Отже, можна узагальнити та надати власне визначення поняттю «експортний потенціал» як це сукупність ресурсів, можливостей і внутрішніх факторів, які визначають здатність країни або компанії ефективно виробляти, збирати, транспортувати та здійснювати продаж продукції та послуг на

міжнародному ринку, що включає в себе не лише фізичні ресурси і технічні здібності, але й фактори, такі як інновації, конкурентоспроможність, рівень технологічного розвитку, доступ до міжнародних ринків, маркетингові стратегії та політичні умови.

Експортний потенціал відображає можливості країни або підприємства займати вигідне положення на світових ринках і забезпечувати стаке зростання експортних операцій. Структурні елементи експортного потенціалу відображено на рис. 1.4.

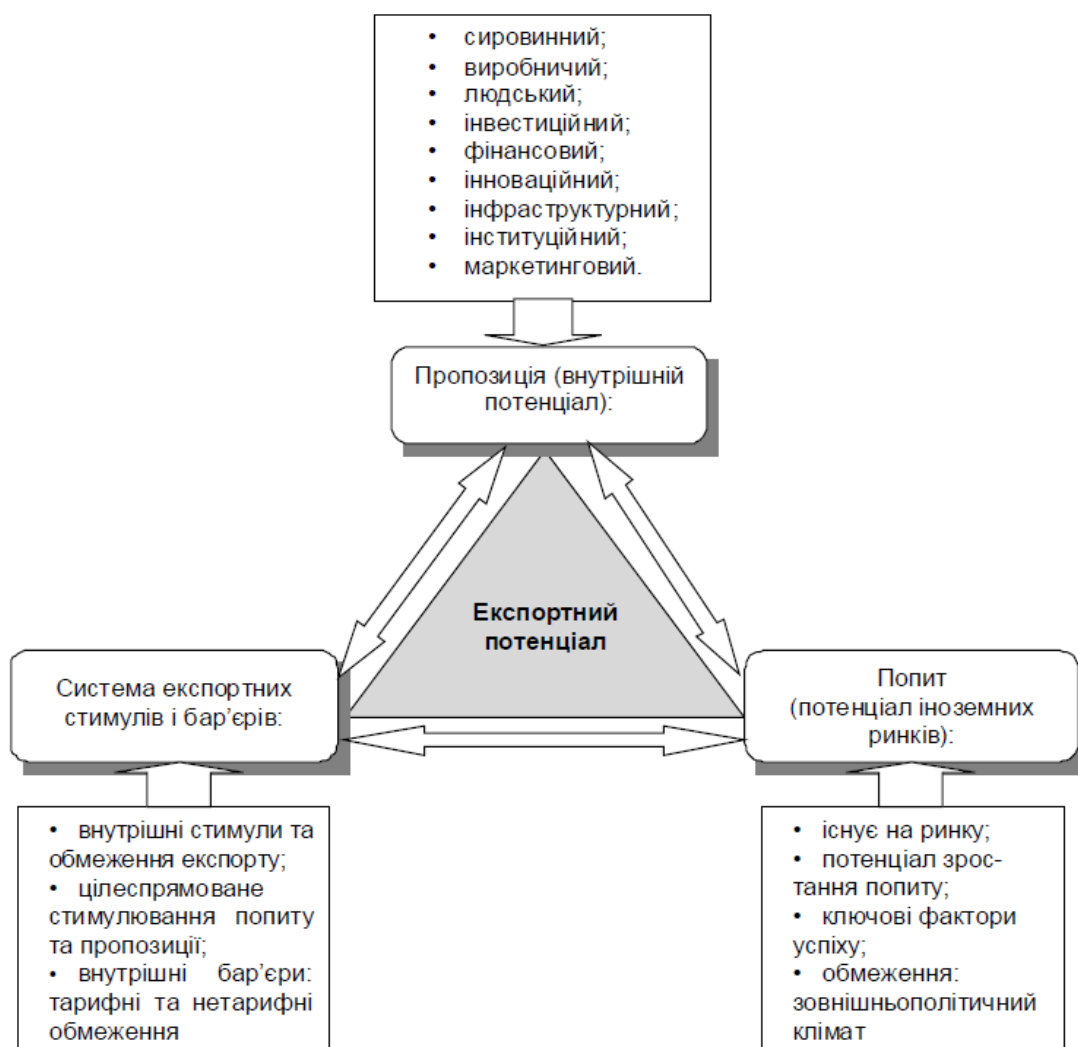

Рисунок 1.4 – Структурні елементи експортного потенціалу [63]

Різноманітні підходи до визначення експортного потенціалу спричинили виникнення різних критеріїв класифікації, які запропоновані як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Деякі з цих критеріїв мають спільні ознаки, в той час

як інші розрізняються за суттєвими відмінностями. Узагальнення та систематизацію основних критеріїв класифікації експортного потенціалу наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Класифікація експортного потенціалу (ЕП)

Критерій	Експортний потенціал
За видами ринків	ЕП країн з перехідною економікою
	ЕП країн, що розвиваються, з ринковою економікою
	ЕП зарубіжних ринків країн з ринковою економікою
За товарними різновидами	загальний експортний потенціал
	ЕП товару
За рівнем диверсифікації	географічна структура (країни, інтеграційні блоки).
	товарна структура
За рівнем ієрархії суб'єктів	держава
	окремий регіон
	галузь
	підприємство
За змістом відображення	матеріальна форма (наприклад, обігові кошти)
	вартісна форма (сукупність витрат, пов'язаних із виробництвом і доведенням продукції до споживачів)
За використанням на момент часу	досягнутий рівень використання інвестиційних ресурсів, залучених для продажу за кордон, перш за все, фактичний обсяг їх експорту
	потенціал, що вже реалізується на внутрішньому ринку і за певних умов може бути залучений для проведення експортних операцій
	перспективний експортний потенціал – можливість експортувати інвестиційні ресурси замість сировини та напівфабрикатів

Джерело: узагальнено автором на основі [4; 5; 24; 51].

Сутність експортного потенціалу зернових культур в Україні О.І. Попов [53] пропонує розглядати як визначену частину виробленої продукції (виробничого потенціалу), що відповідає параметрам конкурентоспроможності, користується попитом з урахуванням наявної пропозиції на цільовому ринку країни-імпортера.

Багато дослідників аналізують структуру експортного потенціалу зернових культур в Україні, враховуючи наявність різних ресурсів, можливостей та факторів,

які впливають на результативність експортних операцій. Проте деякі вчені, як вітчизняні, так і закордонні, не конкретизують, які саме ресурси або фактори вони включають до складу структури експортного потенціалу [13; 57].

Однак більш точно до структури експортного потенціалу, у т.ч. зернових культур в Україні, відносить О.О. Колесніков, який пропонує представити експортний потенціал як сукупність управлінської, маркетингової, інноваційної виробничої складових, які забезпечуються кадровими, матеріально-технічними, фінансовими, інформаційними та технологічними ресурсами [28].

Основні складові експортного потенціалу зернових культур в Україні включають:

1. Виробничі можливості: ефективне використання земельних ресурсів, наявність сучасних технологій вирощування, інфраструктура для зберігання та транспортування зернових культур.

2. Виробничий обсяг: обсяг виробництва зернових культур, який відповідає попиту на світовому ринку та забезпечує можливості для експорту.

3. Якість продукції: визначається такими параметрами, як вологість, протеїн, грубий білок тощо. Висока якість продукції сприяє збільшенню попиту на ринках збуту.

4. Інфраструктура та логістика: наявність розвиненої та ефективної транспортної інфраструктури, а також логістичних систем для перевезення та експорту зернових культур.

5. Маркетинг та торгові відносини: розвиненість маркетингових стратегій, налагодження торгових зв'язків з іноземними партнерами, а також можливість здійснення ефективного маркетингового аналізу та прогнозування попиту на ринках збуту.

Крім того, сприятливі природно-кліматичні умови (клімат та родючі ґрунти, які ідеально підходять для вирощування пшениці, кукурудзи, ячменю, соняшнику та інших зернових культур) надає можливість отримувати високі врожаї зерна за порівняно низьких витрат.

Т. Мельник [34] до складових експортного потенціалу відносить такі:

- 1) потенціал внутрішніх ресурсів;
- 2) потенціал цільового зарубіжного ринку;
- 3) умови виходу на ринок.

За останні роки спостерігаються вагомні зміни в сільськогосподарському виробництві, яке все більше рухається в напрямку інтенсифікації та інноваційного розвитку. Сільськогосподарські підприємства застосовують сучасні засоби захисту рослин та різноманітні стимулятори росту, поступово оновлюють технічний парк, закупаючи більш енергозберігаючу та продуктивну техніку, використовують більш стійкі та продуктивні до кліматичних умов сорти та гібриди зернові культури [4, с. 32].

Збільшення експортного потенціалу зерна також можливе за рахунок освоєння нових ринків збуту, що спостерігається останніми роками. Українські зернові завойовують все більше азійських та африканських ринків, з'являються нові перспективи на тлі більш жорстких вимог до якості продукції на європейському ринку [4, с. 32].

Процес формування та розвитку експортного потенціалу зернової галузі, як однієї з важливих для України, потребує постійного моніторингу як з боку виробників, так і з боку держави. Необхідний комплексний підхід до оцінки ефективності його функціонування.

Відсутність єдиної методики оцінки експортного потенціалу пов'язана з неможливістю кількісної оцінки через суб'єктивність поняття та відсутність прямої залежності між потенціалом і ринковою позицією країни. Варто зазначити, що в закордонній практиці взагалі немає аналогів досліджуваних дефініцій, американські та західноєвропейські науковці використовують терміни, такі як потенційні можливості фірми чи можливості експорту [65].

Після аналізу значної кількості наукових публікацій можна зробити висновок, що багато дослідників визначають експортний потенціал через виробничий потенціал, оцінюючи його за допомогою аналізу частки експорту у виробництві.

Б. Екманом [64] для розрахунку показника RCA (Revealed comparative advantage) відносних конкурентних переваг, який відображає відносні конкурентні переваги на світовому ринку окремого виду продукції порівняно з іншими видами продукції, що експортуються, запропонована наступна формула:

$$RCA_{ijt} = \frac{x_{ijt}/x_{iwt}}{\Sigma x_{ajt}/\Sigma x_{awt}} * 100 \quad (1.1)$$

– x_{ijt} експорт i -ї продукції сільськогосподарського виробництва j -ї країни в t -му році;

– x_{iwt} світовий експорт i -ї продукції сільськогосподарського виробництва в t -му році;

– Σx_{ajt} сумарний експорт продукції сільськогосподарського виробництва j -ї країни в t -му році;

– Σx_{awt} сумарний світовий експорт продукції сільськогосподарського виробництва в t -му році.

Якщо показник RCA менше 100, то господарюючий суб'єкт (країни) не має конкурентних переваг по окремому виду продукції на світовому ринку, якщо показник більше 100, то наявні конкурентні переваги.

В окремих дослідженнях цей показник розраховується без множення на 100.

Експортний потенціал України на світовому ринку зерна ґрунтується на ряді ключових складових. Розглянувши основні аспекти експортного потенціалу зернових культур в Україні, можна перейти до дослідження зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на його розвиток, який дозволяє краще зрозуміти взаємозв'язок між внутрішніми та зовнішніми чинниками у формуванні та розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

1.3. Зовнішні та внутрішні фактори розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна

Світовий ринок зерна динамічно розвивається, створюючи для України як виклики, так і нові можливості.

Наша країна володіє значним потенціалом для нарощування експорту зернових культур, що може стати одним із ключових драйверів економічного зростання.

Для реалізації цього потенціалу важливо чітко розуміти та враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори, які впливають на конкурентоспроможність України на світовому ринку зерна. Аналіз та розуміння факторів є ключовим для розробки ефективної стратегії розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Фактори, які впливають на конкурентоспроможність національної економіки, також впливають на формування та розвиток її експортного потенціалу України на світовому ринку зерна. Для опису цих факторів необхідно виділити внутрішні та зовнішні аспекти.

Внутрішнє середовище міжнародної економіки – це внутрішня будова системи міжнародних економічних відносин, яку разом з її законами функціонування й розвитку утворює набір таких елементів:

- внутрішні закони розвитку міжнародної економіки, тобто ті явища і процеси, що відбуваються у світовій економіці й мають чіткий причинно-наслідковий характер
- зовнішньоекономічна діяльність країн та їхніх суб'єктів;
- форми та рівні міжнародних економічних відносин;
- управління міжнародними економічними процесами, регулювання міжнародної економічної взаємодії [4, с. 49].

Зовнішнє середовище міжнародної економіки – це система зовнішніх умов, у яких розвиваються міжнародні економічні відносини, та система факторів, що формують мікро- та макромотивацію поведінки суб'єктів світогосподарської взаємодії й визначають ефективність їхньої участі в міжнародному поділі праці. Воно характеризується певною структурою та має такий поділ: умови та фактори прямої (безпосередньої) дії; умови та фактори непрямої (опосередкованої) дії (рис. 1.5) [4, с. 49].

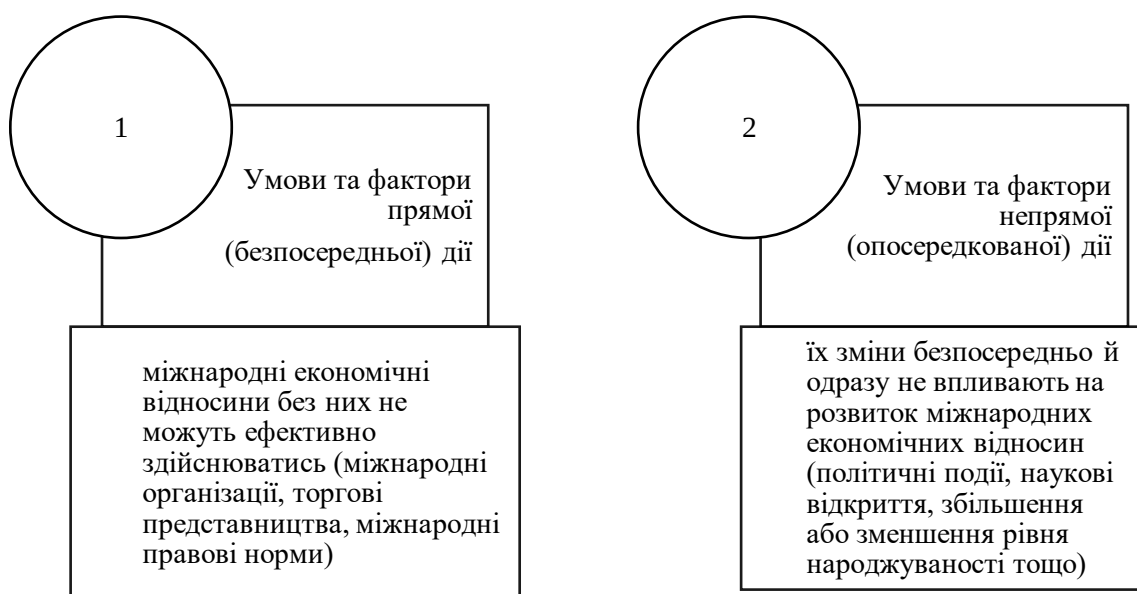

Рисунок 1.5 – Фактори зовнішнього середовища міжнародної економіки [4]

У наукових дослідженнях запропоновано різні методи класифікації чинників, що впливають на експортний потенціал. Один із таких методів полягає у розподілі цих чинників за характеристикою об'єкту маркетингового середовища підприємства:

- чинники, які включають характеристики самого підприємства (наприклад, міжнародна компетентність, його розмір, кількість менеджерів з міжнародним досвідом тощо), продукту, галузі та експортного ринку;
- психологічні характеристики та переваги управління;
- вибір цільового ринку та сегменту [4, с. 51].

Деякі автори [61] пропонують поділ чинників впливу на експортний потенціал на:

1)контрольовані: можуть змінити в необхідному для себе векторі (обсяги виробництва, технологія, якість товару, маркетингова стратегія кадровий потенціал);

2)неконтрольовані:

- контрольовані державою (держава може змінити з метою покращення ефективності експорту зерна: експортну стратегію, зовнішньоторговельну політику, валютні коливання, рівень інфляції, рівень підтримки експорту, рівень розвитку ринкової інфраструктури);

- неконтрольовані державою (кліматичні умови, техногенні чинники, кон'юнктура зарубіжних ринків, соціально-культурні чинники.

Т.О. Бабан, проаналізувавши різноманітні підходи до виділення чинників, що впливають на формування експортного потенціалу та їх класифікацію, запропоновану різними авторами, та зважаючи на галузеві особливості аграрного сектору, пропонує, як у групі внутрішніх, так і в групі зовнішніх чинників виділити наступні підгрупи: чинники пропозиції, чинники попиту, інституційні чинники та інфраструктурні чинники [4, с. 52].

Експортний потенціал України на світовому ринку зерна має комплексний характер, оскільки базується як на внутрішніх можливостях виробництва відповідно до національного підходу, так і на урахуванні конкурентних умов світового ринку для реалізації експортної продукції (рис. 1.6).

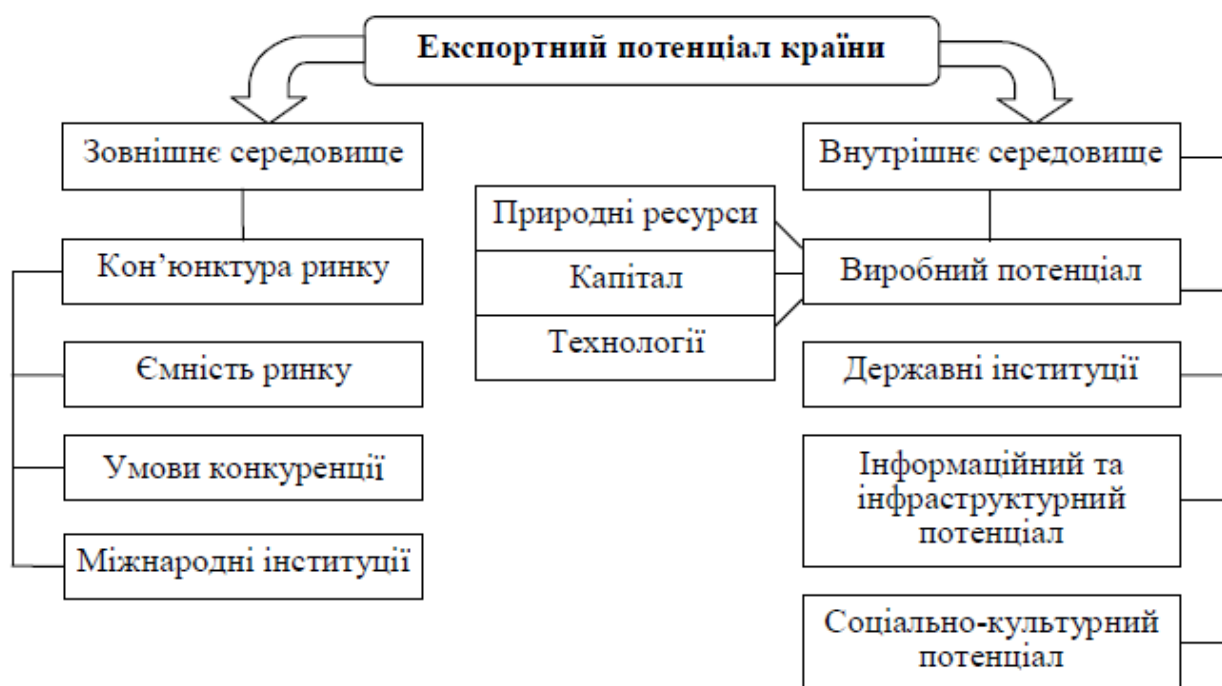

Рисунок 1.6 – Внутрішні і зовнішні чинники формування і реалізації експортного потенціалу України на світовому ринку зерна [34]

Згідно з наданим рисунком, формування і реалізація експортного потенціалу України на світовому ринку зерна залежать від комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників. До внутрішніх факторів слід віднести:

- природні ресурси: Україна має сприятливі природно-кліматичні умови та родючі ґрунти, що дозволяє їй вирощувати високі врожаї зернових культур;
- виробний потенціал: Україна має потужний виробничий потенціал, що включає в себе сучасну техніку, технології та кваліфіковані кадри;
- державні інституції: Держава надає зерновому сектору України значну фінансову та інституційну підтримку, що сприяє його розвитку;
- інформаційний та інфраструктурний потенціал: Україна має розвинену інфраструктуру для транспортування (до початку повномасштабного вторгнення РФ) та зберігання зерна, а також доступ до інформаційних ресурсів, необхідних для ведення експортної діяльності;
- соціально-культурний потенціал: Україна має багаті культурні традиції землеробства, що сприяє формуванню позитивного іміджу українського зерна на світовому ринку.

Зовнішні чинники включають ринкові умови – обсяг та стан ринку, умови конкуренції та міжнародний інституціональний фактор, такий як система міжнародних організацій, що координує світові торговельні потоки:

- кон'юнктура ринку: світові ціни на зерно, попит на зернові культури та інші фактори кон'юнктури ринку значно впливають на експортний потенціал України;
- ємність ринку: Україна має доступ до ринків збуту в Європі, Африці, Близькому Сході та Азії, що дає їй можливість експортувати великі обсяги зерна;
- умови конкуренції: Україна конкурує на світовому ринку зерна з іншими країнами-експортерами, такими як Росія, США, Канада та Австралія;
- міжнародні інституції: Україна активно співпрацює з міжнародними інституціями, такими як Світова торговельна організація (Світова організація торгівлі), Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО) та інші, що сприяє розвитку її експортного потенціалу;
- торгові бар'єри: імпортні мита, квоти та інші торгові бар'єри можуть ускладнювати українським експортерам вихід на світові ринки.

Зовнішні фактори включають умови на міжнародному ринку, такі як попит та ціни на зернові культури, торговельні угоди та відносини з іншими країнами, а також світові тенденції та регулювання міжнародної торгівлі. Наприклад, зростання попиту на зерно в країнах з швидким наростанням населення або великих економічних регіонах може створити нові можливості для експорту зернових культур. Укладення та зупинення торговельних угод може впливати на обсяги експорту та доступ до ринків. Крім того, зовнішні фактори також включають кліматичні умови та природні катастрофи, які можуть вплинути на врожайність і виробництво зерна.

Наприклад, важливим зовнішнім чинником реалізації експортного потенціалу зерна є стан інфраструктури в країнах-імпортерах: в Єгипті відбуваються простоя суден в очікуванні звільнення причалу з терміналом (за умови недостатньо розвинутої інфраструктури), не вистачає елеваторів для

зберігання, в результаті чого, за оцінками ЄБРР, при імпорті, на шляху від постачальника до споживача втрачається близько 20% обсягу зерна [55].

Щодо зернового ринку в Україні, важливо відзначити, що при експорті зерна важливою є якість і своєчасність поставок, оскільки затримки можуть призвести до втрати позицій на ринку, які швидко можуть бути зайняті конкурентами. Несвоєчасні поставки також можуть призвести до накладення штрафних санкцій на експортерів.

Таким чином, всі фактори взаємопов'язані та впливають один на одного. Наприклад, сприятливі природно-кліматичні умови та потужний виробничий потенціал України дають їй можливість виробляти великі обсяги зерна. Однак, щоб експортувати це зерно, Україна повинна мати доступ до ринків збуту та бути конкурентоспроможною на світовому ринку. Державна підтримка, розвинена інфраструктура та сприятливий інвестиційний клімат також відіграють важливу роль у формуванні та реалізації експортного потенціалу України.

Війна в Україні значно вплинула на експортний потенціал зернових культур. Блокування українських портів призвело до різкого скорочення експорту зерна, що негативно вплинуло на світові ціни на зерно та призвело до дефіциту продовольства в деяких країнах.

Відновлення експортного потенціалу зернових культур в Україні залежатиме від закінчення війни та таких складових як:

- відновлення інфраструктури, оскільки війна завдала значної шкоди українській інфраструктурі, включаючи порти, дороги, залізниці та елеватори;
- фінансова підтримка: Україні буде потрібна значна фінансова допомога від міжнародних партнерів для відновлення зернового сектору;
- реформи: Україна повинна продовжити реформи в зерновому секторі, щоб зробити його більш ефективним та конкурентоспроможним на світовому ринку;
- підтримка з боку міжнародного співтовариства: міжнародне співтовариство може допомогти Україні відновити експортний потенціал зернових

культур, надаючи їй фінансову та технічну допомогу, а також сприяючи відкриттю ринків для української продукції.

Отже, розуміння і управління зовнішніми та внутрішніми факторами є важливим для успішного розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СВІТОВОГО РИНКУ ЗЕРНА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз кон'юнктури світового ринку зернових культур

В умовах глобалізації та активізації євроінтеграційних процесів вітчизняні аграрії стикаються з викликом виробництва високоякісної продукції, здатної конкурувати на світовому продовольчому ринку.

Експорт зернових культур українськими компаніями виконує ряд важливих функцій:

- 1) на мікрорівні – забезпечує прибуток підприємствам, стимулюючи їх розвиток та інвестиції;
- 2) на макрорівні – сприяє формуванню позитивного торговельного балансу країни, покращуючи її економічні показники;
- 3) на мегарівні – робить Україну важливим учасником світового продовольчого ринку, допомагаючи долати дисбаланси, які посилюються внаслідок глобальних викликів, таких як пандемії.

Враховуючи це, стає очевидним, що дослідження тенденцій світового ринку зерна та оцінка потенційних можливостей України на ньому є ключовим фактором для успішного розвитку вітчизняного аграрного сектору.

Зерно є стратегічно важливим продуктом для всіх країн світу, а ринок зерна відрізняється певними особливостями і тенденціями, як-от: постійно зростаючий попит на зерно; стабілізація валового виробництва; зниження посівних площ; збільшення врожайності зернових культур [9].

Останні події, що відбуваються на світовому зерновому ринку, значною мірою пов'язані з війною в Україні, світовий зерновий ринок раптово опинився під загрозою. Блокування Росією українських портів, блокування Польщею зернових коридорів, призвело до ускладнення, а подекуди й неможливості експорту зерна, поставило під загрозу продовольчу безпеку мільйонів людей у світі.

Даний прецедент чітко продемонстрував, що зерновий ринок є не просто ланкою в ланцюгу світової економіки, а й основою глобальної продовольчої безпеки. Його важливість в світовій ринковій архітектурі складно переоцінити.

Для країн-експортерів зернові культури не лише гарантують власну продовольчу безпеку, але й є вагомим джерелом експортних надходжень, а отже, й мірилом фінансової стабільності.

Як і будь-який галузевий ринок, зерновий ринок ґрунтується на трьох ключових елементах: ціні, попиті та пропозиції, взаємодія яких визначає його кон'юнктуру, формуючи рівновагу в ціні, яка задовольняє і покупців, і продавців [62, с. 45].

Однак війна в Україні порушила цей баланс, спричинивши різке зростання цін на зерно та дефіцит на світовому ринку [9, с. 31]. Це стало викликом не лише для країн-експортерів, але й для країн-імпортерів, які зіткнулися з загрозою голоду та продовольчих заворушень.

Це робить розуміння та аналіз світового ринку зерна ще більш важливим для забезпечення глобальної продовольчої безпеки та стабільності.

Аналіз стану кон'юнктури світового ринку зернових культур (Додаток Б) ґрунтується на показниках попиту та пропозиції, обсягів торгівлі, цін, запасів та споживання і передбачає здійснення моніторингу динаміки змін, оскільки розмір і темпи зростання ринку є ключовим показником кон'юнктури ринку.

На підставі даних, оприлюднені на офіційному сайті Продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО/FAO) [66; 44], у табл. 2.1 узагальнено основні показники світового ринку зерна за останні 5 років (2014-2023 рр.) (Додаток Г, Д).

Таблиця 2.1 – Основні показники світового ринку зерна (2019-2023 рр.), млн тонн [44; 66]

Показник	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023	Прог- ноз 2023/ 2024	Абсолютне відхилення, +/-		Темп росту, %	
							2023 до 2019	2023 до 2022	2023 до 2019	2023 до 2022
Виробництво	2645,9	2713,9	2778,5	2815	2810,9	2846	165	-4,1	106,24	99,85
Пропозиція	3550,1	3610,4	3654,4	3645,9	3677,6	4009	127,5	31,7	103,59	100,87
Попит (споживання)	2711	2760,6	2802,6	2779,2	2791,3	2829	80,3	12,1	102,96	100,44
Торгівля	439,6	482,2	482,8	477	479,5	487	39,9	2,5	109,08	100,52
Запаси на кінець періоду	831,9	839,4	857,3	858,6	889,98	890	58,1	31,4	106,98	103,65

Як свідчать наведені дані в таблиці, основні параметри зернового ринку мають чітку тенденцію до зростання. Світовий ринок зерна зазнав значних змін за останні 5 років (2019-2023 роки), а також у 2023 році порівняно з 2022 роком:

1) Загалом виробництво зерна у світі зросло на 6,24% (або на 165 млн тонн) за 5 років. У 2023 році виробництво зерна трохи скоротилося (на 0,15% або на 4,1 млн тонн) порівняно з 2022 роком.

Зростання виробництва протягом 2019-2022 років було пов'язане зі сприятливими погодними умовами та збільшенням інвестицій в аграрний сектор. Скорочення виробництва у 2023 році може бути викликане війною в Україні, яка призвела до порушення ланцюгів постачання та зниження посівних площ.

2) Пропозиція зерна на світовому ринку зросла на 3,59% (або на 127,5 млн тонн) за 5 років. У 2023 році пропозиція зерна зросла на 0,87% порівняно з 2022 роком.

Причинами зростання пропозиції протягом 2019-2023 років може бути пов'язане зі збільшенням виробництва та скороченням запасів. Скорочення пропозиції у 2023 році може бути викликане війною в Україні, яка призвела до блокування експорту українського зерна.

3) Світовий попит на зерно за останні 5 років зріс на 2,96% (або на 80,3 млн тонн). Найвищий пік попиту спостерігається у 2020 році, найнижчий – у 2022 році. У 2023 році попит на зерно зріс на 0,44% порівняно з 2022 роком.

Зростання попиту протягом 2019-2023 років було пов'язане зі зростанням населення та зміною раціону харчування. Зростання попиту у 2023 році може бути викликане війною в Україні, яка призвела до дефіциту зерна на світовому ринку.

4) Світова торгівля зерном за період 2019-2023 рр. зросла на 9,08% (або на 39,9 млн тонн). У 2023 році порівняно з 2022 роком світова торгівля зерном, також як і інші показники, зросла на 0,52%.

Причинами зростання торгівлі протягом 2019-2023 років пов'язане зі зростанням попиту та пропозиції.

5) Запаси на кінець 2023 р. зросли на 3,65% у порівнянні з кінцем 2022 року. Для пояснення цього зростання необхідно врахувати наступні фактори:

- збільшення виробництва: незважаючи на війну в Україні, світове виробництво зерна залишалося на порівняно високому рівні протягом 2019-2023 років. Крім того, деякі країни-експортери, такі як США, Бразилія та Аргентина, змогли значно збільшити виробництво зерна за цей період.

- зміна логістики: війна в Україні дійсно призвела до ускладнень з експортом зерна з Чорноморського регіону, проте, ці ускладнення не призвели до значного скорочення загального експорту зерна. Країни-експортери змогли перенаправити зернові потоки на інші маршрути, такі як Балтійське та Чорне моря, а також через сухопутні кордони.

- інші фактори: зростання світового населення могло стимулювати деяких виробників нарощувати запаси зерна, щоб задовольнити майбутній попит.

Динаміка основних показників світового ринку зерна за період з 2019 по 2024 роки представлена на рис. 2.1.

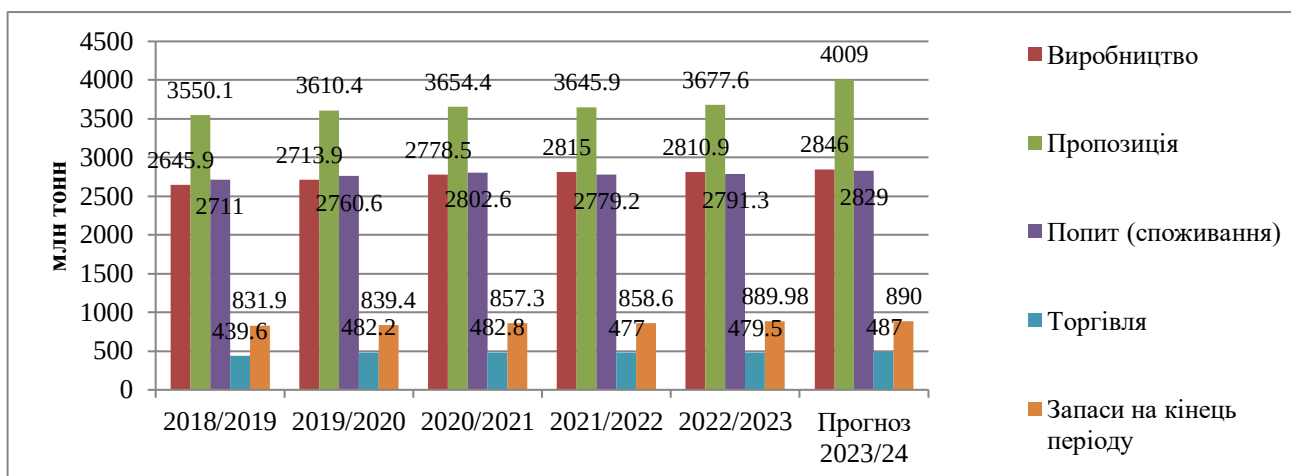

Рисунок 2.1 – Динаміка основних показників світового ринку зерна за період 2019-2024 роки [44]

Отже, можна стверджувати, що зростання світових обсягів пропозиції відбувається за рахунок зростання виробництва та відповідного збільшення обсягів запасів в періоді, що аналізується. При цьому важливо оцінити якісні характеристики такої динаміки. Тому, на рис. 2.2 представлені тенденції змін двох важливих показників зернового ринку, що характеризують відношення обсягів запасів до споживання і відношення запасів основних експортерів ринку до їх використання.

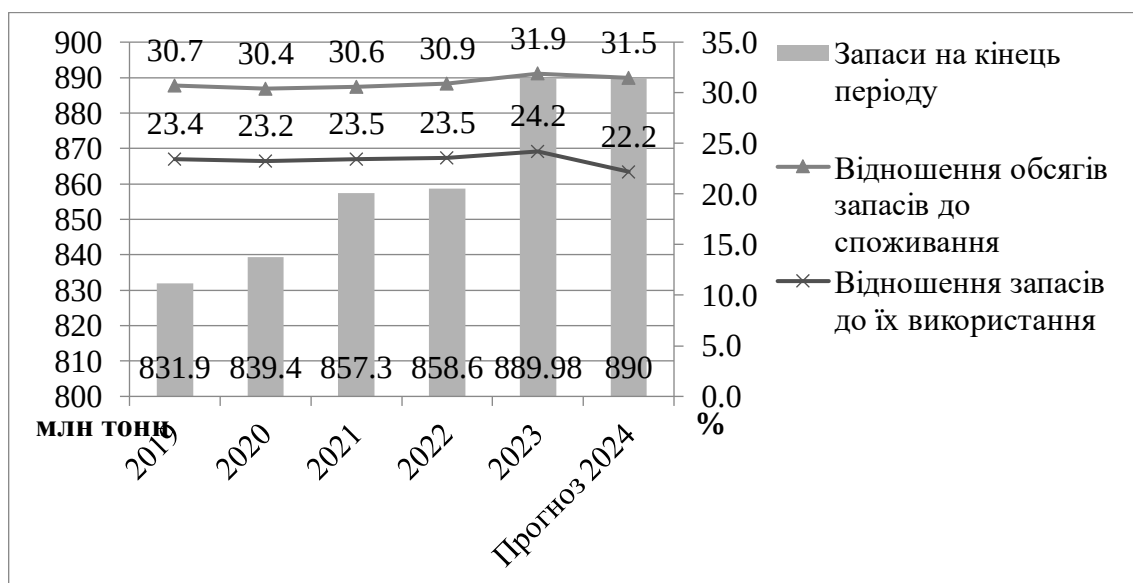

Рисунок 2.2 – Динаміка змін запасів світового ринку зерна за період 2019-2023 рр. [44]

Як видно з рис. 2.2, незначне номінальне зростання світових запасів зерна, що корелює із зростанням обсягів його споживання, забезпечує стабільність глобального показника відношення обсягів запасів до споживання. Протягом досліджуваного періоду (2019-2023 рр.) даний показник знаходився в діапазоні 30,7% – 31,9%, що є позитивною характеристикою.

Стосовно відношення запасів основних експортерів ринку до їх використання, то можна побачити не значну амплітуду коливань в досліджуваному періоді (від 23,2% до 24,2%).

Важливо проаналізувати прогноз показників на 2024 рік. Зокрема, за прогнозом ФАО [44] щодо обсягів виробництва зернових у світі в сезоні 2023–2024 років показник становить 2846 млн тонн, що на 1,2 % (35,1 млн тонн) більше за 2023 р. Під час проведення прогнозування до уваги було прийнято оновлені дані історичних показників виробництва у М'янмі, і навіть опубліковані Пакистаном офіційні оцінки, що вказують більш активне відновлення обсягів виробництва. У результаті прогнозоване світове виробництво рису в сезоні 2023–2024 років може досягти нового рекордного рівня та становити 529,2 млн т (у перерахунку на обвалене зерно), що на 0,7 % вище за сезон 2022–2023 років. Крім того, незначні коригування у бік підвищення були внесені до прогнозів щодо обсягу виробництва кукурудзи та пшениці у світі[44].

Прогноз споживання зернових у світі в сезоні 2023–2024 років на 37,7 млн тонн (або 1,4 %) вище за рівень сезону 2022–2023 років, у т.ч. за рахунок того, що обсяг споживання пшениці у світі зросте на 1,9 % порівняно з рівнем сезону 2022–2023 років і становитиме 794 млн тонн, що загалом обумовлено стійким зростанням споживання пшениці в кормових цілях [44].

Щодо обсягу торгівлі зерновими у світі в сезоні 2023–2024 років прогноз ФАО підвищений на 7,5 млн тонн (або 1,6 %) за рівень сезону 2022–2023 років і становить 487 млн тонн. Прогноз щодо обсягу торгівлі фуражними зерновими у світі в сезоні 2023–2024 років (липень/червень) був підвищений на 0,8 млн тонн, в основному за рахунок очікуваного збільшення імпорту ячменю та сорго Китаєм, і становить 236 млн тонн, що на 4,9 % вище за рівень сезону 2022–2023 років.

Очікування за обсягом торгівлі пшеницею у світі в сезоні 2023–2024 років (липень/червень) також були підвищені на 1,2 млн тонн, що в основному обумовлено прогнозованим збільшенням обсягу експорту з країн, що не належать до великих експортерів пшениці, а також зростанням імпорту з боку Афганістану, Єгипту та Європейського союзу. Незважаючи на перегляд у бік підвищення, очікується, що обсяг торгівлі пшеницею у світі у сезоні 2023–2024 років (липень/червень) знизиться на 0,8 % порівняно з рівнем сезону 2022–2023 років та становитиме 200 млн тонн. Обсяг міжнародної торгівлі рисом у 2024 році (січень–грудень) прогнозується на рівні 51,1 млн тонн, що дещо нижче за прогноз за квітень і на 3,4 % нижче за рівень 2023 року, очікування за яким також були знижені[44].

Крім того, ФАО очікує, що запаси зернових у світі на кінець 2024 року становитимуть 890 млн тонн, що на 2,1 % вище за рівень початку сезону [44].

У контексті дослідження важливо також відслідкувати тенденції змін на ринках основних зернових культур світу (пшениці, рису, фуражного зерна (для вигодовування худоби)). В табл. 2.2 наведено показники світових ринків пшениці, рису та фуражного зерна за період 2019-2024 років, наприклад, у 2023 році:

- за виробництвом: пшениця займає 28,68% світового ринку, фуражне зерно (для вигодовування худоби) – 52,62%, рис – 18,71%;
- за пропозицією: частка пшениці на світовому ринку – 30,04%, частка фуражного зерна (для вигодовування худоби) – 50,18%, рису – 19,63%;
- за попитом: пшениця – 27,93%, фуражне зерно (для вигодовування худоби) – 53,23%, рис – 18,85%;
- по торгівлі: пшениця – 42,04%, фуражне зерно (для вигодовування худоби) – 46,86%, рис – 11,03%;
- за запасами на кінець періоду: пшениця – 36,26%, фуражне зерно (для вигодовування худоби) – 39,61%, рис – 22,02%.

Таблиця 2.2 – Динаміка основних показників ринків пшениці, рису, фуражного зерна за період 2019-2024 рр. [44]

Показник	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023	Про- гноз 2023/ 2024	Абсолютне відхилення, +/-		Темп росту, %		Частка ринку 2023 рік
							2023 до 2019	2023 до 2022	2023 до 2019	2023 до 2022	
Пшениця											
Виробництво	731,5	759,6	775,4	779,7	806,2	788,4	74,7	26,5	110,21	103,40	28,68
Пропозиція	1021,7	1035,6	1062,4	1075,5	1104,7	1111,1	83	29,2	108,12	102,72	30,04
Попит (споживання)	749,3	146,3	763,7	771,9	779,6	794,6	30,3	7,7	104,04	101,00	27,93
Торгівля	169,2	183,8	189,7	196,5	201,6	199,9	32,4	5,1	119,15	102,60	42,04
Запаси на кінець періоду	275,9	287	295,8	298,5	322,7	318,3	46,8	24,2	116,96	108,11	36,26
Фуражне зерно (для вигодовування худоби)											
Виробництво	1403,9	1446,2	1487,9	1505,5	1479	1528,4	75,1	-26,5	105,35	98,24	52,62
Пропозиція	1795,9	1820,5	1848,4	1855,9	1845,3	1880,9	49,4	-10,6	102,75	99,43	50,18
Попит (споживання)	1434	1457,4	1495,5	1497,1	1485,9	1510,4	51,9	-11,2	103,62	99,25	53,23
Торгівля	198,1	210,3	240,7	230	224,7	235,7	26,6	-5,3	113,43	97,70	46,86
Запаси на кінець періоду	374,3	260,5	350,4	366,3	352,5	372,2	-21,8	-13,8	94,18	96,23	39,61
Рис											
Виробництво	507,7	503,5	518,1	526,2	525,8	529,2	18,1	-0,4	103,57	99,92	18,71
Пропозиція	685,2	690,5	705,8	720,7	721,9	725,3	36,7	1,2	105,36	100,17	19,63
Попит (споживання)	500,7	501,2	510,2	523,4	526,1	525	25,4	2,7	105,07	100,52	18,85
Торгівля	44,3	45,9	52,1	56,4	52,9	51,1	8,6	-3,5	119,41	93,79	11,03
Запаси на кінець періоду	187	187,7	194,5	196,2	196	199,2	9	-0,2	104,81	99,90	22,02

Згідно з наданою таблицею, протягом 2019-2023 років на світових ринках пшениці, рису та фуражного зерна спостерігалися неоднозначні тенденції:

1. Пшениця за останні 5 років: загальне світове виробництво пшениці зросло на 3,4%, пропозиція - зросла на 2,72%, світовий попит зріс на 4,04% , а торгівля - на 19,15%.

2. Фуражне зерно протягом 2019-2023 рр: загальне світове виробництво скоротилося на 1,76%, пропозиція - зменшилася на 0,57%, світовий попит також скоротився на 0,75% , а торгівля - на 3,77%.

3. По рису протягом 2019-2023 рр. можна спостерігати тенденцію скорочення за показниками пропозиції - на 0,17%, світового попиту - на 0,52%. Однак загальне світове виробництво зросло на 0,08%, як і торгівля на 6,21%.

Отже, світові ринки пшениці, рису та фуражного зерна протягом 2019-2023 років характеризувалися нестабільністю. Виробництво та пропозиція пшениці та фуражного зерна росли протягом більшої частини періоду, але попит на ці культури також зростав, що призвело до скорочення запасів по фуражному зерну. Виробництво та пропозиція рису зростали повільніше, ніж попит, що також призвело до скорочення запасів.

Важливо зазначити, що світовий ринок зерна є динамічним і на нього можуть впливати різні фактори, такі як погодні умови, політичні події, зміни державної політики тощо, наприклад:

1) Погодні умови:

2019-2020: засуха в Австралії призвела до значного скорочення виробництва пшениці, що призвело до зростання цін на цю культуру на світовому ринку[44].

2021-2023: повені в Китаї пошкодили посіви рису, що призвело до дефіциту рису на світовому ринку та зростання цін на цю культуру[8].

2022: засуха в Бразилії призвела до скорочення виробництва кукурудзи та сої, що призвело до зростання цін на ці культури на світовому ринку[59].

2) Політичні події:

2019: торгова війна між США та Китаєм призвела до введення тарифів на американську сою, що призвело до зростання цін на цю культуру на світовому ринку.

2020: пандемія COVID-19 призвела до порушення ланцюгів постачання зерна, що призвело до нестабільності цін на зерно на світовому ринку.

2022: війна в Україні призвела до блокування експорту української пшениці та кукурудзи, що призвело до дефіциту та зростання цін на ці культури на світовому ринку.

3) Зміни державної політики:

2022: США збільшили державну підтримку сільського господарства, що може призвести до збільшення виробництва зерна в США і зниження цін на зерно на світовому ринку.

2023: Індія ввела експортні обмеження на рис (уряд країни ввів 20% експортного мита на рис і обмежив близько 80% його постачання за кордон), що призвело до дефіциту рису на світовому ринку та зростання цін на цю культуру[22].

2024 р.: Єврокомісія пропонує цілеспрямований перегляд Спільної сільськогосподарської політики (CAP) для підтримки фермерів ЄС. Комісія пропонує звільнити малі господарства площею до 10 га від контролю і штрафів, пов'язаних із дотриманням вимог щодо умовності. Це значно зменшить адміністративне навантаження, пов'язане з контролем, для малих фермерів, які становлять 65% бенефіціарів CAP [16].

4) Інші фактори:

- зростання світового населення призвело до збільшення попиту на зерно, що сприяло зростанню цін на зерно на світовому ринку;
- зміна раціону харчування людей на користь більш здорових продуктів харчування призвела до збільшення попиту на цілісні зерна, такі як пшениця та рис, що сприяло зростанню цін на ці культури на світовому ринку;
- зміна клімату призвела до погіршення умов вирощування деяких культур, що може призвести до зростання цін на ці культури на світовому ринку.

Важливо зазначити, що це лише деякі з факторів, які впливали на світовий ринок зерна. Ситуація на світовому ринку зерна є складною і на неї впливає безліч факторів. Тому для більш точного розуміння динаміки світового ринку зерна необхідно постійно моніторити ситуацію та враховувати всі можливі фактори.

Виклики зовнішнього середовища та динамічні процеси зміни попиту і пропозиції на зерновому ринку зумовлюють високу волатильність цін на різні види

зернових культур. Найяскравіше динаміку зміни цін ілюструють індекси продовольчих цін (ІПЦ), що розраховуються ФАО. Індекси продовольчих цін ФАО відображають щомісячну динаміку міжнародних цін зернових культур стосовно базового періоду їх розрахунку[9, с. 36].

Криві зміни індексів цін на зерновому ринку за період 2019-2023 рр. засвідчують їх суттєве зростання у 2022 році (рис. 2.3) [21].

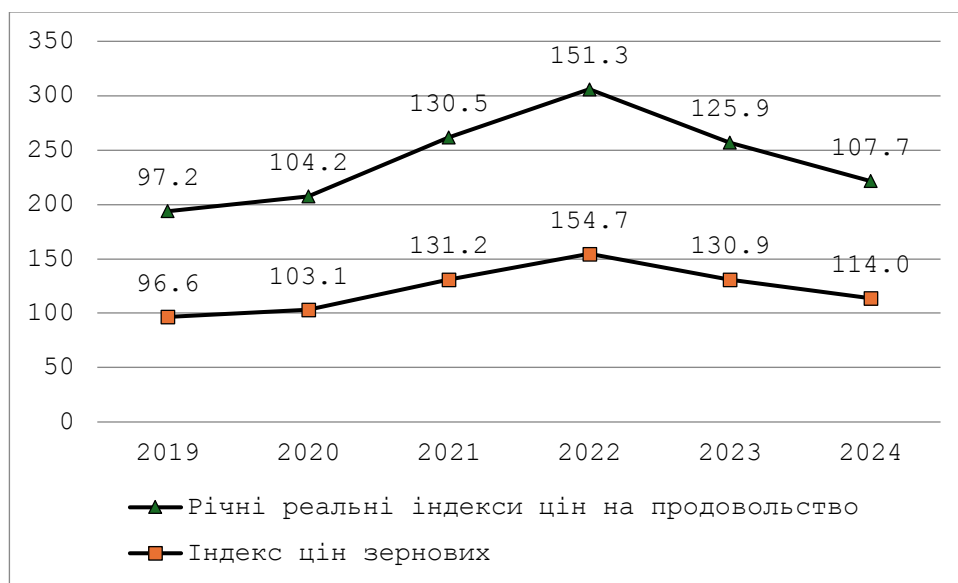

Рисунок 2.3 – Динаміка змін індексів цін на зерновому ринку за період 2019-2024 рр. [21]

Як видно з рис. 2.3 Індекс цін зернових зріс з показника 96,6% у 2019 році до 130,9% у 2023 р. Також прогнозується зменшення показника у 2024 році на 16,9%. Річні реальні індекси цін на продовольство також зросли з показника 97,2% у 2019 р. до 125,9% у 2023 р., при цьому прогноз на 2024 р. говорить про зниження індексу на 18,2%.

Значне зниження світових цін на зернові пов'язане у т.ч. з падінням російських експортних цін (в річному розрахунку ціни знизилися на 44,9%). Зниження цін на російську пшеницю привело до падіння цін в інших експортерів світового ринку [9, с. 37].

2.2. Товарна та географічна структура експорту зернових культур України

Зернові культури відіграють важливу роль в економіці України. Їх експорт є одним з основних джерел валютних надходжень та стимулює розвиток інших галузей економіки.

Війна в Україні чітко показала, що зерновий ринок є не лише економічною категорією, але й геополітичним інструментом, який може бути використаний для тиску на інші країни.

Для дослідження товарної та географічної структури експорту зернових культур України використані статистичні дані Державної служби статистики України [47], Державної митної служби України[12], Міністерства аграрної політики та продовольства України[48], а також дані авторитетних міжнародних організацій, таких як FAO [44]та UNCTAD[71].

Згідно з даними Державної служби статистики України [47] Україна експортує такі зернові культури як: пшениця, кукурудза, ячмінь, соя, ріпак, інші зернові культури. Ці культури користуються попитом на світовому ринку, і Україна має конкурентні переваги у їх виробництві.

Значна роль аграрного сектора в економіці країни пояснюється не лише природними умовами, але й ефективними технологіями ведення сільського господарства. Це дозволяє Україні стабільно утримувати високі позиції серед світових експортерів зернових.

Товарна структура зовнішньої торгівлі України характеризується значною різноманітністю експортованих і імпортованих товарів, що відображає економічний потенціал країни. Одним з найважливіших компонентів українського експорту є агропромисловий комплекс, зокрема зернові культури.

Аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі України за період 2019-2023 роки показав, що частка експорту зернових культур коливається в межах 19,1-23% до загального обсягу експорту (табл. 2.3)

Таблиця 2.3 – Динаміка змін зернових культур в товарній структурі експорту України за період 2019-2023 [47]

Рік	Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт		
		тис. дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу
2019	Усього, у т.ч.	50054605,8	105,7	100,0
	10 зернові культури	9633333,9	133,0	19,2
2020	Усього, у т.ч.	49191824,5	98,3	100,0
	10 зернові культури	9410668,9	97,7	19,1
2021	Усього, у т.ч.	68110482,2	138,5	100,0
	10 зернові культури	12341671,4	131,1	18,1
2022	Усього, у т.ч.	44135592,5	64,8	100,0
	10 зернові культури	9108153,5	73,8	20,6
2023	Усього, у т.ч.	36186162,1	82,0	100,0
	10 зернові культури	8306532,9	91,2	23,0

Дані таблиці свідчать про зниження обсягів експорту зернових культур України з показника 9633333,9 тис. дол. США у 2019 р. до 8306532,9 тис. дол. США у 2023 році (на 1326801 тис. дол. США або на 13,77%): у 2019 р. спостерігається найвищий темп росту обсягів експорту (133%), натомість 2022 рік демонструє найнижчий темп росту (73,8%) до попереднього року (рис. 2.4). Це може мати негативний вплив на експортний потенціал країни.

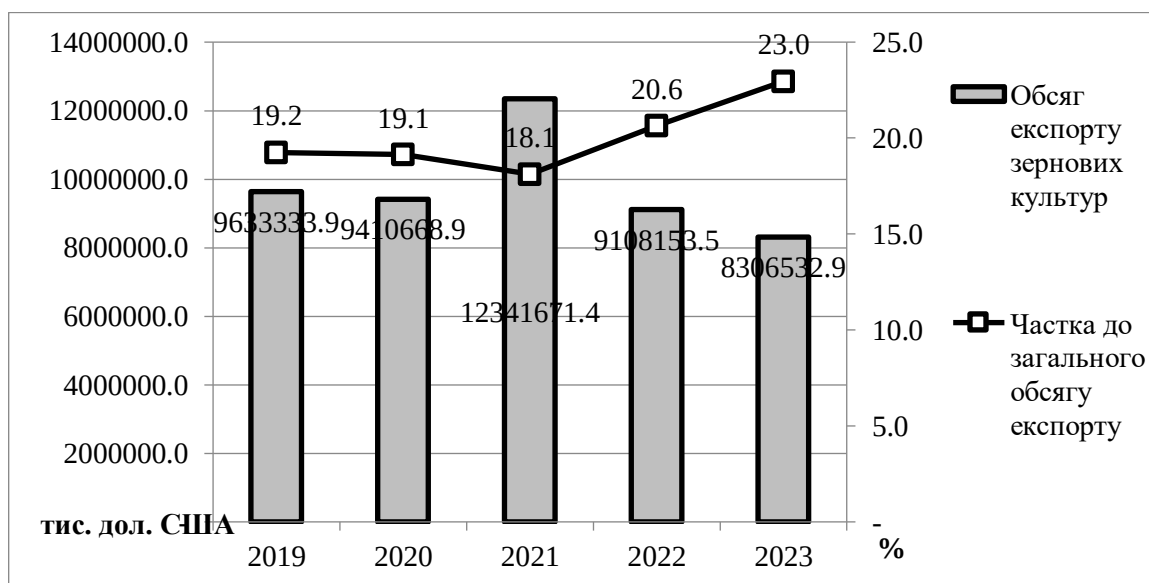

Рисунок 2.4 – Динаміка змін зернових культур в товарній структурі експорту України за період 2019-2023 [47]

Зниження обсягів експорту зернових культур є негативним фактором для української економіки. Однак, можна спостерігати зростання частки експорту зернових культур до загального обсягу з 2021 року: найвищий показник у 2023 році (23%).

У 2021 р. в десятці найбільших покупців зерна в Україні відбулись зміни: Іран та Пакистан витіснили з ТОП-10 Корею та Бангладеш. Так, до списку основних імпортерів вітчизняних зернових також увійшли:

Індонезія — 750 млн дол. США;

Іспанія — 645 млн дол. США;

Нідерланди — 552 млн дол. США;

Іран — 533 млн дол. США;

Пакистан — 355 млн дол. США;

Лівія — 342 млн дол. США;

Туніс — 306 млн дол. США [38].

На основі даних Державної митної служби [12] проведено аналіз експорту основних зернових культур за результатами 2021-2023 років. Зокрема, у 2023 р. експорт пшениці склав 16,17 млн т., більшість цього об'єму поставляли через морські та річкові порти — 13,7 млн т., залізницею перевезли трохи менше, ніж 2 млн т, а автомобілями — пів мільйона тонн [2].

У 2023 році через блокування експорту сусідніми країнами головним імпортером української пшениці стала Іспанія. Загалом до трійки імпортерів української пшениці у 2023 році входять:

Іспанія - 23% від загального експорту пшениці,

Туреччина - 15%,

Румунія - 14% [2].

Через повномасштабне вторгнення та переформатування логістики Індія перестала бути в топ 3 покупців та її замінила Румунія (у 2021 році до першої трійки країн-покупців входили Єгипет (16% від загального обсягу доходу за культуру), Індія (14%), Туреччина (8%). Сукупно ці три країни імпортували 40% від загальних поставок української пшениці [2].

Експорт кукурудзи у 2023 році сягнув 26 млн т кукурудзи, що становить 23% від загального об'єму агроекспорту України. Дохід від продажу культури досяг 4,9 млрд. дол. США, в порівнянні з 2021-2022 роками, де продаж кукурудзи приніс державі по 5,9 млрд дол. США. Основними імпортерами української кукурудзи є [2; 12]:

1. Китай частка експорту у 2023 р. склала майже 22% (більш як 1 млрд. дол. США), коли у 2022, через блокування морських шляхів частка експорту в Китай склала 17%, виручка –1 млрд. дол. США), у 2021-му –більше 30% на 1,9 млрд. дол. США.

2. Іспанія – частка 13,7% у 2023 р. та Румунія – частка 11,5% експортної кукурудзи у 2023 р., на загальну суму 1,2 млрд. дол. США.

Український експорт інших зернових культур (жита, ячменю, вівса та сорго) за 2023 р. – становив 376 млн. дол. США, найбільше відправили за кордон ячменю – 2,1 млн т. Головними покупцями культури стали Туреччина, Китай та Іспанія.

У рейтингу ТОП-10 країн-найбільших експортерів зерна у 2022 р. (в тоннах), Україна посіла 5 місце після: Росія (30 млн т); США (26 млн т); Канада (26 млн т); Франція (19 млн т); Україна (14 млн т); Австралія (12 млн т); Німеччина (9,2 млн т); Аргентина (9 млн т); Казахстан (5 млн т); Польща (4 млн т) [39].

У 2023 році, відповідно База даних ООН Comtrade[70], за обсягом експорту зернових культур Україна посідає у 2023 р. 6 місце після США, Бразилії, Австралії, Канади, Аргентини.

Оскільки співвідношення експорту зернових України до її ВВП може дати уявлення про те, наскільки важливий сектор сільського господарства для економіки країни, у процесі дослідження вивчено динаміку змін ВВП за 2019-2023 роки (рис. 2.5), зокрема, виявлено, що у 2023 ВВП зріс на 5,3%, але залишається меншим, ніж у 2021 р.

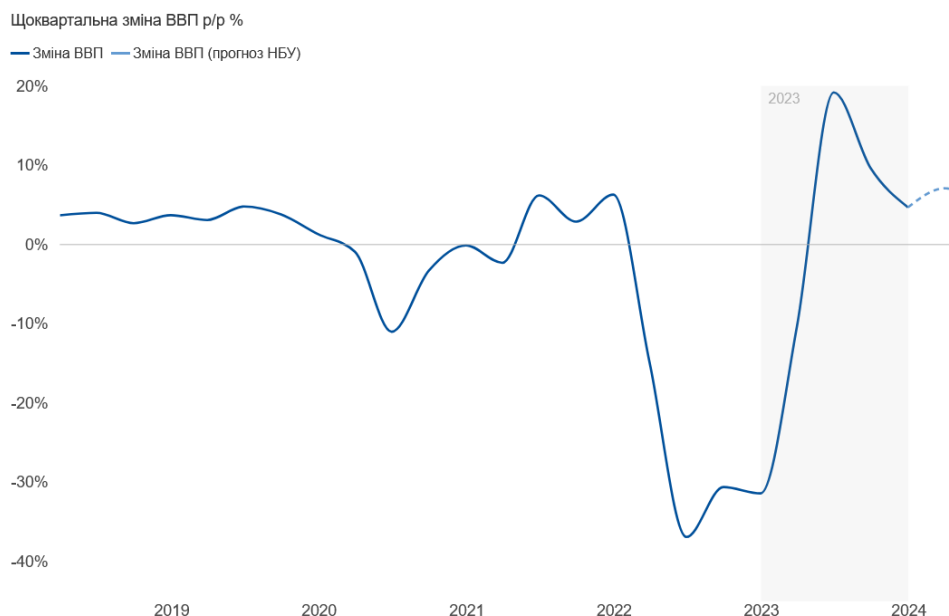

Рисунок 2.5 – Динаміка змін ВВП України за період 2019-2023 р. [47]

Динаміка змін співвідношення експорту зернових до ВВП за період 2019-2023 рр. наведена у табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка змін співвідношення експорту зернових до ВВП за період 2019-2023 рр. [43]

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення, +/-		Темп росту, %	
						2023 до 2019	2023 до 2022	2023 до 2019	2023 до 2022
Номінальний ВВП (в фактичних цінах), млн. дол. США	153781	155582	199770	160500	166324	12543	5824	108,16	103,63
Обсяг експорту зернових культур, млн. дол. США	9633	9411	12342	9108	8307	-1327	-802	86,23	91,20
Співвідношення експорту зернових до ВВП	6,26	6,05	6,18	5,67	4,99	-1,27	-0,68		

Отже, співвідношення експорту зернових до ВВП знизилося з показника 6,26% у 2019 році до 4,99% у 2023 році, а саме у 2023 р. на 1,27% у порівнянні з

2019 р. та на 0,68% у порівнянні з попереднім 2022 р. Дане зниження було обумовлено як зменшенням експорту зернових, так і зростанням ВВП України в 2022 та 2023 роках.

У 2021 році дане співвідношення зросло, що свідчить про те, що сектор зернового господарства відігравав дедалі більшу роль в українській економіці протягом 2021 року.

За результатом аналізу експортного потенціалу України на світовому ринку зерна через виробничий потенціал, проведено оцінку за допомогою аналізу частки експорту у виробництві (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Аналіз частки експорту зернових культур України у виробництві [12; 47; 48]

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	Абсолютне відхилення, +/-		Темп росту, %	
						2023 до 2019	2023 до 2022	2023 до 2019	2023 до 2022
Обсяг виробництва (валовий збір), млн тонн	75,143	64,933	86,01	53,864	59,772	-15,4	5,9	79,54	110,97
Обсяг експорту зернових культур, млн тонн	49,995	57,2	51,2	49	41,906	-8,1	-7,1	83,82	85,52
Співвідношення експорту зернових до обсягу в-цтва	66,53	88,09	59,53	90,97	70,11	3,58	-20,86		

За даними таблиці видно, що частка експорту зернових у виробництві в Україні протягом 2019-2023 років значно коливалася: найвищий рівень був у 2020 році (88,09%), а найнижчий - у 2021 році (59,53%) (рис. 2.5).

Зростання частки експорту у 2020 та 2022 роках (на 21,56% до попереднього року та 31,44% до попереднього року відповідно) було обумовлено низкою факторів, включаючи сприятливі погодні умови, зростання світового попиту на зернові культури та збільшення інвестицій у виробництво зернових культур в Україні.

Зниження частки експорту у 2021 та 2023 роках (на 28,56% та 20,86% відповідно) було обумовлено війною в Україні, яка призвела до порушення ланцюгів постачання, пошкодження інфраструктури та зменшення виробництва зернових культур.

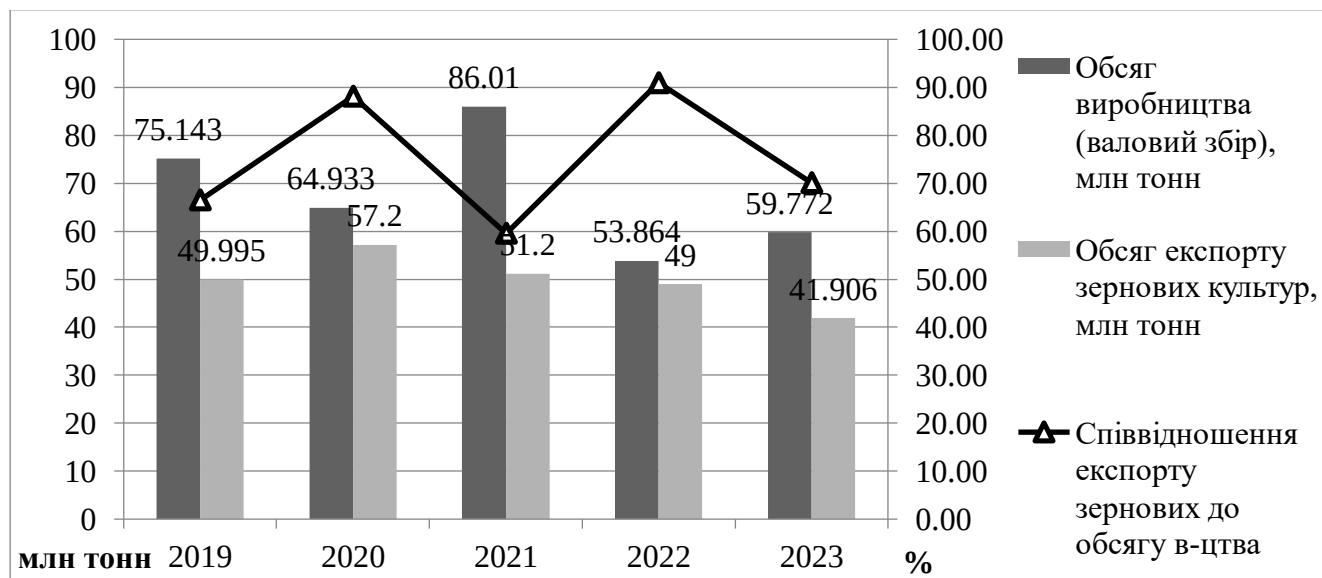

Рисунок 2.6 – Динаміка змін співвідношення експорту зернових до обсягу виробництва за період 2019-2023 р. [12; 47; 48]

Отже, незважаючи на коливання, високі показники частки експорту у 2020 та 2022 роках свідчать про те, що Україна має високий експортний потенціал на світовому ринку зерна. Війна в Україні негативно вплинула на експортний потенціал України в короткостроковій перспективі. Однак, за умови сприятливих умов для відновлення сільського господарства, Україна може зберегти свої позиції одного з провідних експортерів зерна у світі.

У процесі дослідження проведено розрахунок показника RCA (Revealed comparative advantage) відносних конкурентних переваг України, який відображає відносні конкурентні переваги на світовому ринку окремого виду продукції порівняно з іншими видами продукції, що експортуються, встановлено, що Україна має конкурентні переваги на світовому ринку зернових культур (рис. 2.7).

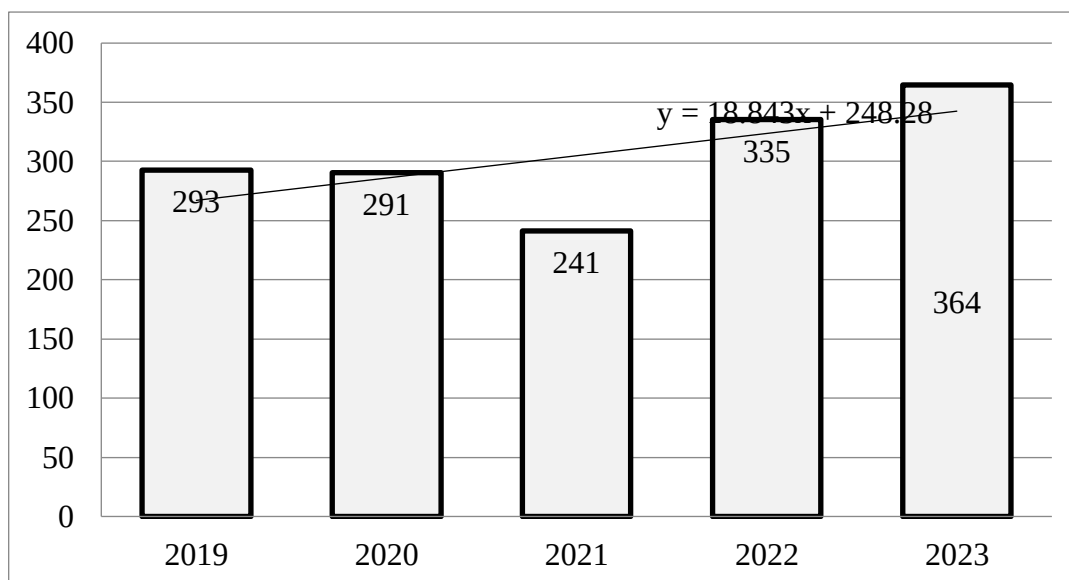

Рисунок 2.7 – Динаміка змін показника RCA України за період 2019-2023 р. [12; 21; 36; 47]

Динаміка змін показника RCA України за період 2019-2023 р. показує спад до 2021 р. та поступового зростання у 2022 та 2023 році. RCA України на світовому ринку зернових культур протягом 2019-2023 років свідчить про конкурентну перевагу країни в цій галузі.

Важливо враховувати й інші фактори, які можуть вплинути на експортний потенціал України на світовому ринку зерна (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Аналіз факторів впливу на експортний потенціал України на світовому ринку зерна [47]

Культури зернові та зернобобові	2019	2020	2021	2022	2023	Абсолютне відхилення, +/-		Темп росту, %	
						2023 до 2019	2023 до 2022	2023 до 2019	2023 до 2022
Площа посівна, тис.га	15318	15392	15995	12171	10985	-4333	-1186	71,71	90,26
Обсяг виробництва (валовий збір), тис.т	75143	64933	86010	53864	59772	-15371	5908	79,54	110,97
Урожайність, ц з 1 га	49,1	42,5	53,9	45,8	55,2	6,1	9,4	112,42	120,52

Згідно з табл. 2.6, динаміка посівної площі, обсягів виробництва та урожайності зернових культур в Україні протягом 2019-2023 років була

неоднозначною. Зокрема, посівна площа зернових культур спочатку зростала (з 2019 року до 2021 року), досягнувши максимуму в 15995 тис. га у 2021 році, потім у 2022-2023рр. зменшилась до 12171 та 10985 тис. га відповідно.

Причинами зменшення посівної площі зернових культур в Україні у 2022-2023 рр. обумовлено комплексом факторів, пов'язаних з війною в країні:

1. Прямі руйнування через бойові дії (війська РФ завдали значних руйнувань сільськогосподарській інфраструктурі України, включаючи поля, склади, елеватори, сільгосптехніку та зрошувальні системи), замінування (значні території сільськогосподарських угідь забруднені мінами та боєприпасами, що унеможлиблює їх обробіток), окупацію (частина українських територій, де традиційно вирощували зернові культури, знаходиться під окупацією російських військ, що робить неможливим доступ українських фермерів до цих земель).

2. Непрямі наслідки війни:

- нестача робочої сили: багато чоловіків, які традиційно працювали в сільському господарстві, пішли на фронт або виїхали з країни, що призвело до дефіциту робочої сили;
- логістичні проблеми: війна призвела до руйнування транспортної інфраструктури, що ускладнює доставку добрив, насіння та інших ресурсів до фермерів, а також вивезення зерна з країни;
- зростання цін: війна призвела до зростання цін на добрива, насіння, паливо та інші ресурси, що робить ведення сільського господарства менш рентабельним;
- невизначеність: війна створює атмосферу невизначеності та ризику, що стримує інвестиції в сільське господарство.

Важливо зазначити, що війна є основною причиною зменшення посівної площі зернових культур в Україні. Інші фактори, такі як несприятливі погодні умови, також могли мати певний вплив, але їх вплив був незначним порівняно з впливом війни. Очікується, що посівна площа зернових культур в Україні почне відновлюватися після закінчення війни.

Щодо обсягів виробництва зернових культур, то вони зростали з 2019 року до 2021 року, досягнувши максимуму в 86010 тис. тонн у 2021 році; зменшились у 2022 та 2023 роках до 53864 та 59772 тис. тонн відповідно.

Урожайність зернових культур зростала з 2019 року до 2023 року, досягнувши максимуму в 55,2 ц/га у 2023 році.

Незважаючи на зменшення посівної площі та обсягів виробництва зернових культур, Україна залишається одним з провідних експортерів зернових культур у світі.

Динаміка посівної площі, обсягів виробництва та урожайності зернових культур може впливати на експортний потенціал України наступним чином:

- 1) збільшення посівної площі та обсягів виробництва може призвести до зростання експортного потенціалу;
- 2) зменшення посівної площі та обсягів виробництва може призвести до зниження експортного потенціалу;
- 3) збільшення урожайності може призвести до зростання експортного потенціалу, навіть якщо посівна площа та обсяги виробництва залишаться на тому ж рівні;
- 4) зменшення урожайності може призвести до зниження експортного потенціалу, навіть якщо посівна площа та обсяги виробництва зростуть.

Враховуючи ці фактори, можна зробити висновок, що динаміка посівної площі, обсягів виробництва та урожайності зернових культур є одним з важливих факторів, які впливають на експортний потенціал України на світовому ринку зерна. Важливо зазначити, що на експортний потенціал України також впливають й інші фактори, такі як: світові ціни на зернові культури, попит на зернові культури на світовому ринку.

2.3. Аналіз світового досвіду стимулювання експорту зерна

Ефективний розвиток зернового виробництва неможливий без комплексного підходу, що охоплює не лише природні умови та використання виробничого потенціалу, але й динамічно розвинений зерновий ринок з чітко вибудованою інфраструктурою. Саме від нього залежать ключові аспекти зернового господарства:

- терміни та обсяги реалізації товарного зерна: чітко організований ринок забезпечує своєчасний продаж вирощеного зерна за вигідними цінами;
- ефективність реалізації готової продукції: доступ до ринків збуту гарантує оптимальну реалізацію переробленого зерна, додаючи цінність продукції;
- швидкість обороту вкладених коштів: збалансований ринок сприяє швидкому поверненню інвестицій у виробництво зерна та його переробку;
- забезпеченість споживачів зерном та продуктами його переробки: розвинений ринок гарантує стабільний доступ до якісного зерна та продуктів його переробки для населення та промисловості.

Важливо зазначити, що зерновий ринок має значний вплив на функціонування інших сільськогосподарських ринків. Його динамічний розвиток стає потужним стимулом для всієї продовольчої галузі, даючи можливість подолати кризові явища в економіці.

Вивчення досвіду державного регулювання ринку зерна в розвинутих країнах є важливим для України, для його узагальнення та можливо впровадження.

На сьогоднішній день в розвинених країнах світу діє розвинена система державного регулювання зернового ринку, яка гарантує стабільність та продовольчу безпеку. Проте, за цим успіхом стоїть довгий шлях еволюції, який пройшов зерновий ринок протягом століть (рис. 2.8).

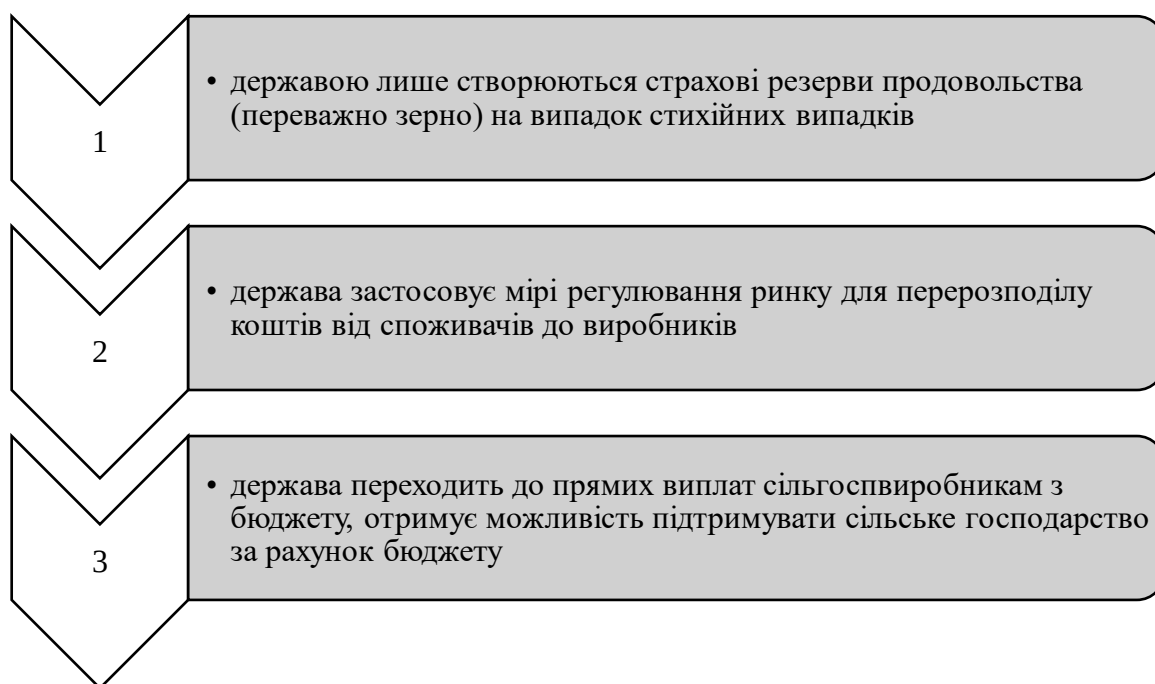

Рисунок 2.8 – Еволюція державного регулювання зернового ринку в розвинутих країнах [11]

Перший етап (домінування сільського населення): переважання сільського населення, більшість людей вирощували їжу самостійно, тому потреба в державному регулюванні ринку була мінімальною. Основним завданням держави було створення страхових резервів продовольства, переважно зерна, на випадок стихійних лих [11, с. 110].

Другий (зростання міст):

- збільшення міського населення: частка міського населення зросла до 70%, що призвело до зростання попиту на продовольство.
- недостатнє виробництво: виробництво продуктів харчування не встигало за темпами зростання попиту.
- зниження витрат на харчування: завдяки зростанню доходів, витрати на харчування знизилися до 50% [11, с. 110].

Держава починає втручатися в регулювання ринку, використовуючи інструменти, що перерозподіляли кошти від споживачів до виробників. Державне регулювання призводить до насичення продовольчих ринків та зростання різноманітності продуктів харчування [11, с. 110].

Третій (розвинений ринок): домінування ринкових механізмів (наразі зерновий ринок в розвинених країнах функціонує переважно за ринковими принципами). Держава продовжує регулювати ринок, але робить це більш гнучко, використовуючи такі інструменти, як:

- субсидії: надаються виробникам для стимулювання виробництва певних видів зерна;
- квоти: встановлюються на експорт та імпорт зерна для захисту вітчизняного ринку;
- інтервенції: держава може купувати або продавати зерно на ринку для регулювання цін [11, с. 110].

Державне регулювання зернового ринку спрямоване на забезпечення продовольчої безпеки країни, доступності якісних продуктів харчування для всіх верств населення.

Сучасний високий рівень зернового господарства таких країн, як Японія, США, Канада, країни Європейського союзу, на думку дослідників, є результатом ефективного використання економічного механізму державної підтримки та регулювання виробництва зерна [6].

Важелі економічного механізму державної підтримки та регулювання виробництва зерна в зарубіжних країнах включають комплекс різних заходів, спрямованих на забезпечення стабільності та ефективності аграрного сектора. Ці заходи є ключовими елементами політики державної підтримки сільського господарства у багатьох країнах світу, що забезпечує стабільність та розвиток аграрного сектора, зокрема виробництва зерна.

На рис. 2.9 зображено основні важелі економічного механізму державної підтримки та регулювання виробництва зерна зарубіжних країн.

Рисунок 2.9 – Основні важелі економічного механізму державної підтримки та регулювання виробництва зерна зарубіжних країн [11, с. 113]

Наприклад, у більшості зарубіжних країн організована безпосередня фінансова підтримка державних установ через ОПІС (США), державні Агенції кредитування експорту (АКЕ) — Export import bank, COFACE (Франція), HERMES (ФРН), SACE (Італія), тощо [69].

Узагальнена інформація про міжнародний досвід щодо інструментів стимулювання експорту та суб'єктів регулювання різних країн представлено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Міжнародний досвід стимулювання експорту[52]

Країна	Суб'єкт регулювання	Інструменти стимулювання
Німеччина	Федеральне Міністерство закордонних справ	розбудовування іміджу країни; дослідження політичного та економічного середовища
	Федеральне міністерство економіки й технологій	координація діяльності із сприяння експорту всіх федеральних інституцій; програми із сприяння експорту для малих та середніх підприємств тощо
	Німецькі торгові палати	маркетингові дослідження; розбудовування іміджу країни; дослідження політичного та

		економічного середовища; послуги з підтримки експорту
Японія	Японський уряд	податки: спеціальні відрахування з експортних надходжень, повернення імпортного мита експортерам; фінансування, що стимулювало експорт: заходи із зниження вартості експорту перед відправленням, створення японського банку експортно-імпортних операцій; сприятливий валютний курс; експортні конкурси; кредитування
США	Експортно-імпортний банк	пряме кредитування, страхування кредитів та інші програми страхування
	Асоціація з торгівлі та розвитку	технічна допомога, спеціалізовані дослідження, дослідження можливостей, орієнтаційні візити, гранти на тренінги та конференції
Мексика	фінансова інституція «Банкомекст»	експортні кредити та гарантії
Австралія	Австралійська корпорація фінансування і страхування експорту	страхування середньо- і довгострокових ризиків та фінансові послуги австралійським компаніям, що безпосередньо або опосередковано працюють на експорт, сприяє фінансуванню експорту банківськими закладами, а також займається консультаційною діяльністю у сфері експорту; страхуванні політичних і комерційних ризиків
Таїланд	Тайський департамент підтримки експорту	інформування; програми просування національного бренду

За інформацією Світового банку [45] та Міжнародного валютного фонду [42] у 2022 році комерційні банки надали 150 млрд. дол. США кредитів на виробництво зерна, державні банки надали 80 млрд. дол. США, кредитів міжнародні фінансові організації – 50 млрд. дол. США [42; 45].

Важливо зазначити, що еволюція державного регулювання зернового ринку в кожній країні має свої особливості. Однак, загальні принципи цього процесу схожі для всіх розвинених країн.

2.4. Сучасні проблеми та напрями розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна

Війна в Україні суттєво вплинула на всі сфери економіки, включаючи й аграрний сектор. Експорт зерна, який традиційно був одним із ключових елементів української економіки, зіткнувся з низкою проблем.

За результатом проведеного дослідження можна окреслити сучасні проблеми експортного потенціалу України, серед яких:

- руйнування інфраструктури: блокування морських портів, пошкодження залізничної інфраструктури та елеваторів значно ускладнили та дорожчали логістику експорту зерна.
- зменшення посівних площ: через бойові дії та мінування значна частина орних земель стала недоступною для вирощування зернових культур.
- зростання цін: війна призвела до зростання цін на паливо, добрива та інші ресурси, що негативно вплинуло на рентабельність виробництва зерна.
- світова продовольча криза: війна в Україні та санкції проти Росії загострили світову продовольчу кризу, що створює додаткові виклики для українських експортерів.

Україна – один із ключових експортерів зернових культур і продуктів переробки олійних. Проте військове вторгнення на територію України призвело не лише до збоїв у роботі ланцюжків постачання агропродукції на внутрішньому ринку, а й до зупинки роботи українських морських портів, на які припадає близько 99% сукупного експорту зерна країни (у мирний час вони відвантажували до 8 млн т зерна щомісяця), всі глибоководні та малі порти країни, крім портів Дунайського регіону, заблоковані [50].

Втім наразі є кілька варіантів експорту зерна – це українські річкові порти (Рені, Ізмаїл), які до війни вони не були популярними; пункти пропуску для автотранспорту на західному кордоні; шість залізничних прикордонних переходів (на кордоні з Польщею – Ізов–Хрубешів, Мостиська–Медика та Ягодин–Дорогуськ; з Румунією – Вадул-Сірет–Дорнешти; зі Словаччиною – Чоп–Чієрна

над Тисою; з Угорщиною—Чоп—Захонь) із сумарною пропускною здатністю 534 вагони-зерновозина добу [50].

Водночас, у питанні логістики є й внутрішні негативні фактори, що чинять додатковий тиск на роботу аграрного ринку (рис. 2.10).

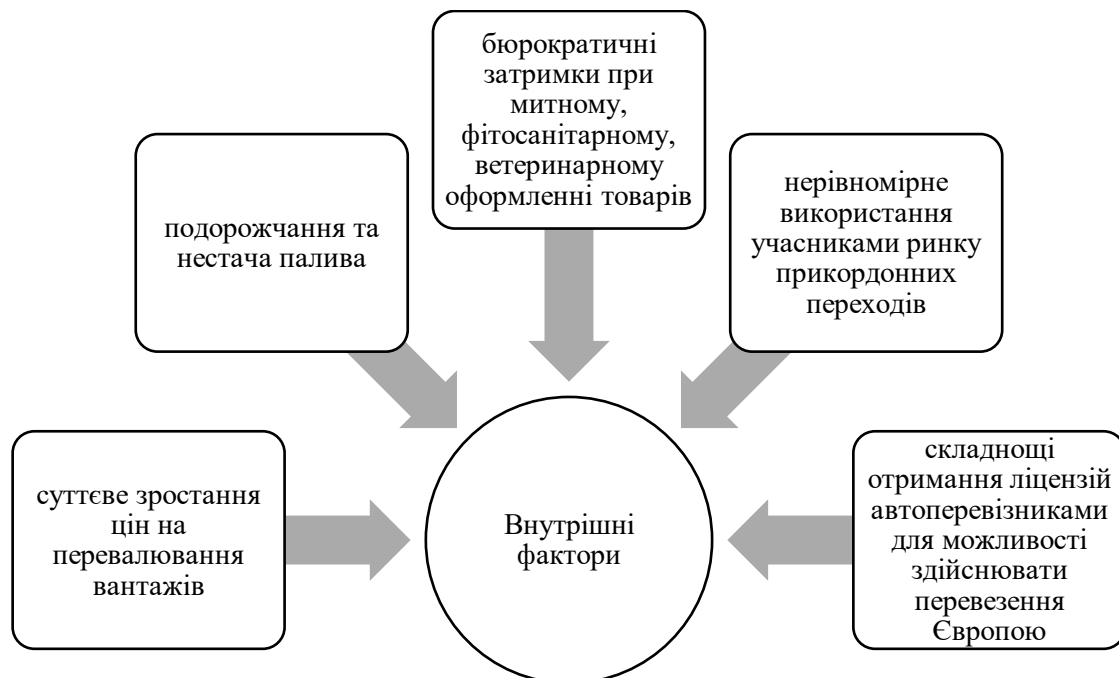

Рисунок 2.10 – Внутрішні негативні фактори на роботу аграрного ринку

Джерело: розроблено автором

Попри наявні складнощі, учасники ринку, у т.ч. зернового, разом з українською владою продовжують пошук можливостей перенаправлення експортних поставок до ЄС альтернативними шляхами, наприклад:

- річковим транспортом річкою Дунай до Румунії;
- через литовські та латвійські порти.

Зерновий ринок є не просто місцем купівлі-продажу зерна, а й рушійною силою всього продовольчого комплексу країни. Інвестування в його розвиток та модернізацію інфраструктури відкриває шлях до стійкого розвитку та продовольчої безпеки.

Безумовно, для ефективного розвитку ринку зерна необхідним є розроблення дієвого організаційно-економічного механізму його функціонування. Основними сучасними проблемами, що стримують розвиток ефективного

зернового ринку, є нестійка цінова політика, відсутність поінформованості про стан ринку, недосконалість державного регулювання ринкових відносин тощо.

Як було зазначено у першому розділі роботи, в Україні існує комплекс заходів державного регулювання і підтримки зернового сектору. Однак, ефективність цих заходів неоднозначна: деякі з них, такі як прямі виплати та доступ до кредитів, дійсно стимулюють виробництво та покращують добробут фермерів. Інші, такі як державні інтервенції та експортні мита, можуть мати негативний вплив на ринкові ціни та призводити до неефективності.

Загалом, державна підтримка зернового сектору в Україні відіграє важливу роль, але її ефективність можна покращити за рахунок більш чіткої стратегії та кращого координації дій різних органів влади.

За результатом дослідження фінансової складової потенціалу зернових культур в Україні та державних програм підтримки аграрного сектору, виявлено, що в Україні існує ряд програм, які надають аграріям:

1. Державна програма розвитку аграрного сектору на 2021-2025 роки по областях.
2. Програма «Український фонд сільського господарства» [46].
3. Програма «Доступні кредити 5-7-9» [31] та ін.

Ці програми допомагають аграріям модернізувати своє виробництво, підвищувати його ефективність та нарощувати експорт зернових культур. Однак існує й ряд проблем, які заважають повністю реалізувати фінансовий потенціал зернових культур:

- бюрократія: складні процедури отримання державної підтримки;
- корупція: нецільове використання бюджетних коштів;
- нестабільність політичної та економічної ситуації: інвестори не завжди готові вкладати кошти в країну з високими ризиками.

Для вирішення цих проблем необхідно провести ряд реформ, спрямованих на: спрощення процедур отримання державної підтримки, боротьбу з корупцією, покращення інвестиційного клімату. Реалізація цих реформ дозволить Україні

повністю розкрити фінансовий потенціал зернових культур та стати одним із лідерів світового ринку зерна.

Варто зазначити, що відновлення зернового сектору України залежатиме від закінчення війни та відновлення інфраструктури.

Для того, щоб Україна могла зберегти та зміцнити свої позиції на світовому ринку зерна, необхідно:

- збільшувати посівну площу та обсяги виробництва зернових культур;
- підвищувати урожайність зернових культур;
- зменшувати транспортні витрати;
- зміцнювати конкурентну спроможність на світовому ринку зернових культур;
- стимулювати експорт зернових культур.

У процесі дослідження виявлено, що українські аграрії мають високий рівень забезпеченості насінням вітчизняного походження. За оцінками експертів, Україна могла б щорічно експортувати близько 1 млн тонн насіння зернових культур для сівби, що значно більше, ніж нинішні обсяги експорту, які становлять лише від 10 до 20 млн дол. США на рік[19].

Потенціал для зростання експорту насіння ґрунтується на тому, що Україна може задовольнити внутрішні потреби в насінні та садивному матеріалі по всіх сільськогосподарських культурах, крім кукурудзи, соняшника та зернобобових.

За прогнозами, експорт насіння може сягнути 1,5 мільярда дол. США, якщо Україна використає свій потенціал [20]. Однак на шляху до цього стоять певні виклики:

- низька ефективність державної програми формування та здійснення насінневої політики;
- недостатній контроль у сфері насінництва через постійне реформування відповідних органів;
- незаконний обіг насіння сортів сумнівного походження, невизнаних сортів або насіння низької якості;

- відсутність офіційної статистики сортових насіннєвих та товарних посівів;
- неможливість простежити за використанням інтелектуальної власності, виплатою роялті та податків до державної скарбниці.

Для вирішення цих проблем необхідно:

1. Підвищити ефективність державної підтримки селекції та насінництва.
2. Забезпечити жорсткий контроль за якістю та обігом насіння.
3. Відновити офіційну статистику сортових посівів.
4. Створити прозору систему використання інтелектуальної власності та виплати роялті.

Використання цих заходів дозволить Україні збільшити експорт насіння та отримати значні доходи від цієї галузі.

Отже, подальший розвиток вітчизняної селекції та насінництва, просування українських сортів на світові ринки, створення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку інфраструктури насінництва, яка б за якісними параметрами відповідала світовим вимогам, можливе лише при запровадженні сортової сертифікації насіння та членства України в Міжнародній організації економічного співробітництва й розвитку.

Щоб повною мірою реалізувати експортний потенціал України на світовому ринку зерна, необхідно провести ряд структурно-трансформаційних перетворень в аграрному секторі, які мають бути спрямовані на:

- стабілізацію та нарощування виробництва зернових культур;
- підвищення конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку;
- стимулювання розвитку експортного потенціалу зернової галузі.

Основними напрямками структурно-трансформаційних перетворень можуть бути: впровадження новітніх технологій та методів виробництва, модернізація інфраструктури зернового сектору, підвищення рівня кваліфікації аграріїв, покращення державної підтримки аграрного сектору, створення сприятливого інвестиційного клімату.

Реалізація цих перетворень дозволить: збільшити обсяги виробництва зерна, знизити собівартість продукції, покращити якість зерна, розширити ринки збуту, збільшити доходи від експорту зерна.

Важливо зазначити, що структурно-трансформаційні перетворення в аграрному секторі потребують значних інвестицій. Ці інвестиції можуть бути як державними, так і приватними. Для залучення інвестицій необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат, який гарантуватиме інвесторам захист їхніх прав та інтересів.

Реалізація структурно-трансформаційних перетворень в аграрному секторі дозволить Україні не лише стабілізувати та нарощувати виробництво конкурентоспроможної продукції, але й значно розширити експортний потенціал зернової галузі. Це, в свою чергу, сприятиме розвитку української економіки та підвищенню добробуту її громадян.

ВИСНОВКИ

Дослідження теми роботи допомогло досягти поставленої мети: визначено теоретичні засади експортного потенціалу України на ринку зерна, проаналізовано сучасні проблеми та можливості розвитку експортного потенціалу країни на світовому ринку зерна. Вирішення поставлених завдань дозволило зробити наступні висновки:

1. Вивчено сучасні особливості розвитку ринку зерна в Україні, зокрема встановлено, що війна на території України суттєво вплинула на ринок зерна (зменшення посівних площ, блокування портів, зростання цін), однак держава вживає заходів для стимулювання експорту, у т.ч. розробляючи альтернативні маршрути експорту. Також встановлено, що зростає попит на українське зерно (світова продовольча криза робить українське зерно ще більш цінним на світовому ринку).

Існує значний потенціал для розвитку ринку, оскільки Україна має сприятливі ґрунтово-кліматичні умови та кваліфіковані кадри.

2. Досліджено сутність та складові експортного потенціалу зернових культур в Україні. Зокрема, експортного потенціалу зернових культур— це здатність України експортувати зернові культури на світовий ринок в конкурентоспроможних обсягах та за вигідними цінами.

До складових експортного потенціалу зернових культур в Україні відносяться: виробничий потенціал (обсяги та якість вирощеного зерна), інфраструктурний потенціал (наявність елеваторів, портів, транспортних мереж), логістичний потенціал (здатність доставляти зерно до споживачів), фінансовий потенціал (доступ до капіталу для інвестування в розвиток галузі).

3. За результатом дослідження виявлено зовнішні та внутрішні фактори розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна. Наприклад, до зовнішніх факторів відносяться зростання/зниження попиту на світовому ринку, ціни на зерно на світовому ринку, торговельна політика інших країн (мита, квоти,

інші торговельні бар'єри), геополітична ситуація (війни, конфлікти, санкції), яка може вплинути на логістику та доступ до ринків.

До внутрішніх факторів можна віднести обсяги виробництва зерна (від них залежить експортний потенціал), якість зерна (конкурентоспроможність на світовому ринку), стан інфраструктури (наявність елеваторів, портів, транспортних мереж) та ін.

4. Проведено аналіз кон'юнктури світового ринку зернових культур, та виявлено, що світовий ринок зерна зазнав значних змін за останні 5 років (2019-2023 роки), загалом виробництво зерна у світі зросло на 6,24% (або на 165 млн тонн) за 5 років. У 2023 році виробництво зерна трохи скоротилося (на 0,15% або на 4,1 млн тонн) порівняно з 2022 роком.

Пропозиція зерна на світовому ринку зросла на 3,59% (або на 127,5 млн тонн) за 5 років. У 2023 році пропозиція зерна зросла на 0,87% порівняно з 2022 роком. Світовий попит на зерно за останні 5 років зріс на 2,96% (або на 80,3 млн тонн), найвищий пік попиту спостерігається у 2020 році, найнижчий – у 2022 році. У 2023 році попит на зерно зріс на 0,44% порівняно з 2022 роком

В цілому світова торгівля зерном за період 2019-2023 рр. зросла на 9,08% (або на 39,9 млн тонн), у 2023 році порівняно з 2022 роком світова торгівля зерном, також як і інші показники, зросла на 0,52%. Причинами зростання торгівлі протягом 2019-2023 років пов'язане зі зростанням попиту та пропозиції.

5. У роботі розкрито товарну та географічну структуру експорту зернових культур України, наприклад: пшениця є основною експортною культурою, яка становить близько 50% загального експорту зерна; кукурудза друга за значимістю культура, близько 30% експорту; ячмінь близько 10% експорту та інші культури (соя, ріпак, горох, овес) близько 10% експорту.

Встановлено, що частка експорту зернових культур України коливається в межах 19,1-23% до загального обсягу експорту.

За географічною структурою експорт зерна йде на Азію (основний напрямок експорту, близько 60%), Європу (близько 30%), Близький Схід та Північна Африка (близько 10%), інші регіони (близько 1%).

У 2023 році через блокування експорту сусідніми країнами головним імпортером української пшениці стала Іспанія. Загалом до трійки імпортерів української пшениці у 2023 році входять: Іспанія - 23% від загального експорту пшениці, Туреччина - 15%, Румунія - 14%.

6. Також виконано аналіз світового досвіду стимулювання експорту зерна, наприклад: країни, які активно експортують зерно, використовують різні методи стимулювання експорту, такі як: державні субсидії (США виплачують експортні дотації на кукурудзу, пшеницю та інші зернові культури; Європейський Союз надає субсидії експортерам зерна для компенсації різниці в цінах на внутрішньому та світовому ринках), податкові пільги (Канада пропонує зниження податкових ставок для експортерів зерна; Австралія звільняє експорт зерна від податку на товари та послуги (GST)), кредитування (Бразилія надає пільгові кредити експортерам зерна через державний банк Banco do Brasil; Аргентина пропонує експортні кредитні гарантії через державну страхову компанію SGR).

Також у світі практикується страхування, наприклад: США пропонують експортне кредитне страхування через Export-Import Bank of the United States. Канада надає страхування експортних ризиків через Canadian Commercial Corporation.

Встановлено, що Європейський Союз проводить маркетингові кампанії для просування європейського зерна на світовому ринку під брендом «Quality Europe».

6. За результатом дослідження встановлено сучасні проблеми розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна, серед яких: руйнування інфраструктури, блокування морських портів, ускладнення логістики експорту зерна, зменшення посівних площ (через бойові дії та мінування значна частина орних земель), зростання цін та ін.

Визначено напрями розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна, у т.ч. пошук можливостей перенаправлення експортних поставок до ЄС альтернативними шляхами, інвестування в його розвиток та модернізацію інфраструктури, розроблення дієвого організаційно-економічного механізму

функціонування зернового ринку, проведення ряду структурно-трансформаційних перетворень в аграрному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Австралія: Домінуючий гравець на зерновому ринку. URL: <https://millerrussian.com/blog/%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%8F-%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%8E%D1%89%D0%B8%D0%B9-%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BA-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BD-161> (дата звернення: 07.05.2024).
2. Аграрний експорт-2023: скільки і куди продали зерна та олії. URL: <https://elevatorist.com/spetsproekt/210-agrarniy-eksport-2023-skilki-i-kudi-prodali-zerna-ta-oliyi> (дата звернення: 07.05.2024).
3. Арістов А. Світова практика фінансових стимулів в ІТ / А. Арістов, А. Гусейнова // Інтернет-портал "Комп'ютерний Огляд". URL: http://ko.com.ua/miro-vaya_praktika_finansovyh_stimulov_v_it_113632 (дата звернення: 07.05.2024).
4. Бабан Т.О. Розвиток експортного потенціалу аграрних підприємств на ринку зерна ячменю : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04. Мелітополь. 2017. 246 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://www.tsatu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/sites/49/dysertacija-baban.pdf&ved=2ahUKEwjInr2Lz_iFAxWBEBAIHeFfBiQQFnoECA8QAQ&usg=AOvVaw0ZNf81fnMnaJFzkKFDfPXu (дата звернення: 06.05.2024).
5. Байрака В.М., Кобиляцький Л.С. Експортний потенціал інвестиційного комплексу: стан, проблеми і перспективи. К. : Українська академія зовнішньої торгівлі, 2002. 202 с.
6. Биков Г.Є. Економічний механізм державної підтримки та регулювання зернового виробництва, у країнах із розвиненою ринковою економікою / Г.Є. Биков, В.Г. Биков // Агропромислове виробництво: досвід, проблеми та тенденції розвитку. 2004. №1. С.1-15.

7. Вдовенко Н.М., Наконечна К.В. Особливості структурних змін в економіці України. К.: Економіка АПК. № 9. 2018. С.56-62.
8. Від повеней в Китаї найбільше постраждали посіви кукурудзи та рису. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1535778> (дата звернення: 07.05.2024).
9. Гайда Ю., Шайнюк, Б. Ринок зерна в ретроспективі та перспективі: глобальний аналіз. Innovation and Sustainability, 2023. № (4). С. 30–40. . URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.4.30.40> (дата звернення: 07.05.2024).
10. Голомша Н. Є., Дзядикевич О. Я. Перспективи світового ринку зерна. Економіка АПК. 2016. № 8. С. 49.
11. Данильченко Р.В. Міжнародний досвід функціонування та регулювання зернового ринку. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2014. Вип. 1. С. 109-118.
12. Державна митна служба України. Статистика та реєстри. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 07.05.2024).
13. Джон Д. Деніелс, Чі. Х. Радеба. Міжнародний бізнес. Зовнішнє середовище і ділові операції. Київ, 2004. 748 с.
14. Діброва А. Д., Крилов Я. О. Регулювання ринку пшениці: вітчизняний та зарубіжний досвід. Економіка АПК. 2012. № 5. С. 60–68.
15. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Київ, 2002. Т. 3. С. 275.
16. Єврокомісія пропонує цілеспрямований перегляд Спільної сільськогосподарської політики (CAP) для підтримки фермерів ЄС. URL: <https://greentransform.org.ua/yes-planuye-pereglyanuty-spilnu-silskogospodarsku-polityku/> (дата звернення: 07.05.2024).
17. Ємність внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства : монографія / О. М. Шпичак, Ю. О. Лупенко, В. М. Жук та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 186 с.
18. Жемойда О. В. Напрями формування пропозиції на ринку агропродовольчої продукції України: монографія. Київ : ННЦ «Ін-т аграр. Економіки», 2014. 376 с.

19. Захарчук О.В. Ринок насіння України у 2018 році. URL: <https://infoindustria.com.ua/rinok-nasinnya-ukrayini-u-2018-rotsi/> (дата звернення: 08.05.2024).
20. Захарчук О.В. Стан та перспективи розвитку галузі насінництва в Україні. URL: <http://infoindustria.com.ua/stan-ta-perspektivi-rozvitku-galuzi-nasinnitstva-vukrayini-dumka-eksperta/> (дата звернення: 08.05.2024).
21. Індекс виробничих цін ФАО. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/> (дата звернення: 07.05.2024).
22. Індія обмежила продаж свого стратегічного продукту. URL: <https://glavcom.ua/world/world-economy/indija-obmezhlila-prodazh-svoho-stratehichnoho-produktu-952254.html> (дата звернення: 07.05.2024).
23. Кваша С. М., Ільчук М. М. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні. Економіка АПК. 2013. № 3. С. 16.
24. Кикиш О. Семантика та економічний зміст категорії «експортний потенціал». Економічний аналіз. 2008. №3 (19). С. 173- 176.
25. Коваленко М.В. Сучасні джерела фінансування сільськогосподарських підприємств. Економіка та суспільство. 2018. Вип. 17. С. 240-250. URL: <http://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 06.05.2024).
26. Ковальова О. М. Оцінка потенціалу розвитку зернового підкомплексу економіки України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 7. С. 157.
27. Козак О. А., Грищенко О. Ю. Розвиток зернової галузі України на сучасному етапі. Економіка АПК. 2016. № 1. С. 39.
28. Колесніков О.О. Сучасні підходи до оцінки потенціалу підприємства в Україні. Економіка: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць. Вип. 195: в 4 т. Т. III. Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. С. 750-755.
29. Кондратюк О. Експортний потенціал агросектора України / О. Кондратюк, І. Стояненко // ScientiaFructuosa. 2022. № 4. С. 26-51.

30. Кравчук Н., Менчинський О., Томчик О. Зростання економічної ефективності зерновиробництва. Економіка та суспільство. 2021. № 32. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-21> (дата звернення: 06.05.2024).

31. Кредитування на фінансування оборотного капіталу в межах державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» (для юридичних осіб). URL: <https://business.diia.gov.ua/marketplace/5-7-9-program/5-7-9-program> (дата звернення: 08.05.2024).

32. Ларіна Т.Ф., Литвинов А.І., Потишняк О.М. Контейнерні перевезення як елемент ланцюга постачань аграрної продукції на світовий ринок. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. № 2. С. 74—79.

33. Лищенко М.О. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна: наукові основи, стан, перспективи: монографія. Буринь: ПП "Буринська районна друкарня". 2018. 324 с.

34. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://iepjournal.com/journals/8-9/2008_10_Melnuk1.pdf&ved=2ahUKEwii9-a94_iFAxXI4ckDHVmGA5A4ChAWegQICRAB&usg=AOvVaw0MWQ5l33AxTKseDADHaQ_Thttps://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://iepjournal.com/journals/8-9/2008_10_Melnuk1.pdf&ved=2ahUKEwii9-a94_iFAxXI4ckDHVmGA5A4ChAWegQICRAB&usg=AOvVaw0MWQ5l33AxTKseDADHaQ_T (дата звернення: 06.05.2024).

35. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 5-14.

36. Міжнародний торговий центр (ITC). URL: https://unctad.org/meetings/en/Presentation/PierreBonthonneau_ITC_NTFCForum_Jan2017.pdf (дата звернення: 07.05.2024).

37. Мірошник Р., Баглай І. Проблеми ринку зернових культур в Україні та шляхи їх вирішення. Економіка та суспільство, 2022. № (39). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-24> (дата звернення: 06.05.2024).

38. Названо ТОП-10 найбільших імпортерів українського зерна за минулий рік. Latifundist. 2022. 3 лютого. URL: <https://latifundist.com/novosti/58224-nazvano-top-10-najbilshih-importeriv-ukrayinskogo-zerna-za-minulij-rik> (дата звернення: 07.05.2024).

39. Найбільші експортери зерна (пшениці) у світі: топ 10 країн лідерів галузі за даними WorldBank. URL: <https://worldbank.org.ua/3126-naybilshi-eksporter-zer-na-pshenitsi-u-sviti.html> (дата звернення: 07.05.2024).

40. Науменко Д. Логістика зернових в Україні: бар'єри для росту експорту. URL: https://ukr.lb.ua/economics/2016/08/15/342521_logistika_zernovih_ukraini. ml (дата звернення: 06.05.2024).

41. Нейтер Р. Втрати на \$40 млрд: як через війну страждає аграрний сектор України. Економічна правда. 2022. 19 грудня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/19/695167/>

42. Офіційний сайт Міжнародний валютний фонд. URL: <https://www.imf.org/en/Home> (дата звернення: 08.05.2024).

43. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 07.05.2024).

44. Офіційний сайт Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО/FAO) . URL: <https://www.fao.org/home/en/> (дата звернення: 07.05.2024).

45. Офіційний сайт Світовий банк. URL: <https://www.worldbank.org/en/home> (дата звернення: 07.05.2024).

46. Офіційний сайт Український державний фонд підтримки фермерських господарств. URL: <https://udf.gov.ua/> (дата звернення: 08.05.2024).

47. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.05.2024).

48. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. URL: [Україниhttps://minagro.gov.ua/](https://minagro.gov.ua/)(дата звернення: 07.05.2024).

49. Пахуча Е.В. Конкурентоспроможність зернових культур: регіональний аспект. Економіка та підприємництво, 2018. № 2 (101) С. 60-65. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://www>

[.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2018/2_2018/11.pdf&ved=2ahUKEwi_isW5vfiFAxWiExAIHeiJBOIQFnoECA4QAQ&usg=AOvVaw3qVHt2YOZW6-bOs4gLO9CF](https://econom.stateandregions.zp.ua/journal/2018/2_2018/11.pdf&ved=2ahUKEwi_isW5vfiFAxWiExAIHeiJBOIQFnoECA4QAQ&usg=AOvVaw3qVHt2YOZW6-bOs4gLO9CF)
(дата звернення: 06.05.2024).

50. Пекін В. Ринок зерна: наслідки війни. URL: <https://pigua.info/uk/post/rinok-zerna-naslidki-vijni> (дата звернення: 08.05.2024).

51. Пирець Н. М. Експортний потенціал України в контексті розвитку світового господарства : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2005. 20 с.

52. Політика сприяння експорту // Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. 2014. URL: http://www.ier.com.ua/files//publications/Books/2.Export_promotion_policy.pdf (дата звернення: 07.05.2024).

53. Попов О. І. Підвищення ефективності формування і використання експортного потенціалу підприємств (На прикладі АПК Автономної республіки Крим): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. за спец. 08.06.01/ Кримський ДАУ. Сімферополь, 1998. 20 с.

54. Проблеми функціонування торговельного бізнесу в Україні / І. М. Вавдійчик, І. В. Стояненко // Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 16. С. 65-70.

55. Семін О. Доставити та прогодувати. Лідери рейтингу. 2013. № 2. С. 48-49.

56. Сікало М. Ринок зерна як об'єкт державного регулювання / М.Сікало // Теорія та практика державного управління. Х. : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2017. №1 (56). С.112-119.

57. Стичишин П.П. Експортний потенціал підприємства: концепція механізму формування та реалізації. Зовнішня торгівля: проблеми та перспективи: зб.наук. праць. К.: УАЗТ, 2000. Вип. 4. Ч.1. 246 с.

58. Сучасний стан зернової галузі України <https://studfile.net/preview/3540207/page:3/> (дата звернення: 06.05.2024).

59. У Бразилії чергова серйозна посуха: виробництво сої та кукурудзи під загрозою <https://superagronom.com/news/15006-u-braziliyi-cherгова-seryozna-posuha-virobnitstvo-soyi-ta-kukurudzi-pid-zagrozoу> (дата звернення: 07.05.2024).

60. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олесюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Київ, 2005. 352 с.

61. Фоменко Д., Дубков С., Дадалко С. Формування та оцінка експортного потенціалу промислових підприємств. Банківський вісник. 2011. № 10. С.29-35.

62. Хорошун О. Динаміка та тренди розвитку глобального ринку зернових. Галицький економічний вісник. 2022. № 5-6 (78-79). С. 156-166.

63. Чухраєва Н. М. Сутність та структура експортного потенціалу промислових підприємств// Економіка та підприємництво, 2017 р., № 4–5 (97–98). С. 73-77.

64. BirolErkanComparative Analysis of the Competitiveness in the Export of Science-BasedGoodsRegarding Turkey and the EU+13 Countries. International Journal of Business and Social Science. July 2014. Vol. 5, No. 8(1). URL: http://ijbssnet.com>journals/Vol_5_ No...1_July_2014/13.pdf (дата звернення: 06.05.2024).

65. Branch A.E. Element of Export Marketing and Management. – Second edition. Charman and Hall, 1990. 316p.

66. FAO. 2023. CropProspects and Food Situation – Quarterly Global Report. No. 2, July 2023. URL: <https://www.fao.org/3/cc6806en/cc6806en.pdf>. (дата звернення: 07.05.2024).

67. John Baffes. Understanding El-Nino: Whatdoes it mean for commoditymarkets? / John Baffes // CommodityMarkets Outlook. The World Bank Group. October 2015. Pp. 5-10. . URL: <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2G15/1G/91645144528545475G/CMO-Oct-2G15-Feature-El-Nino.pdf>. (дата звернення: 06.05.2024).

68. Kushnir O., Mishchenko M., Bielialov T., Svider O., Kovalenko M., Guliaieva N., Skrypnyk V. Organizational and management design of financial and

personnel support of innovative agro-entrepreneurship: security aspect. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2023.

69. Sharov O. M., Sobol'ev B. V. "On Certain Issues of State Financial Support to Export Activities in Ukraine", National Institute for Strategic Studies. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1187/> (дата звернення: 07.05.2024).

70. UN COMTRADE Database (База даних ООН Comtrade). URL: <https://comtradeplus.un.org/TradeFlow> (дата звернення: 07.05.2024).

71. UNCTAD. URL: <https://unctad.org/> (дата звернення: 07.05.2024).

72. Zrailo, I., Hynkevych, S. Modern trends in the functioning of grain-products subcomplex of the agricultural sector of Ukraine in the context of implementing its external economic potential / Nowoczesne trendy w funkcjonowaniu subkompleksu zbożowo-produktowego sektora rolnego Ukrainy w kontekście wdrażania zewnętrznego potencjału ekonomicznego. Economic and Regional Studies. 2020. Vol.13, № 3. p. 328-341.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ОГЛЯД СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Sharov O. M., Sobol'ev B. V. "On Certain Issues of State Financial Support to Export Activities in Ukraine", National Institute for Strategic Studies.*

The article by Sharov O. M. and Sobol'ev B. V. "On Certain Issues of State Financial Support to Export Activities in Ukraine," published by the National Institute for Strategic Studies, analyzes current challenges and prospects of state financial support for exporters in Ukraine. The authors examine various support mechanisms, including crediting, insurance, and subsidies, and assess their effectiveness. Special attention is given to the experiences of other countries and the potential adaptation of their approaches to the Ukrainian context.

2. *Zrailo, I., Hynkevych, S. Modern trends in the functioning of grain-product subcomplex of the agricultural sector of Ukraine in the context of implementing its external economic potential. Abstract.*

In the article "Modern Trends in the Functioning of the Grain-Product Subcomplex of the Agricultural Sector of Ukraine in the Context of Implementing Its External Economic Potential," Zrailo, I. and Hynkevych, S. explore current developments in Ukraine's grain-product subcomplex. The authors analyze the factors influencing its growth and the challenges it faces, particularly in terms of international trade. The study emphasizes the strategic importance of the grain sector for Ukraine's economy and discusses the measures needed to enhance its global competitiveness.

3. *Kushnir O., Mishchenko M., Bielialov T., Svider O., Kovalenko M., Guliaieva N., Skrypnyk V. Organizational and management design of financial and personnel*

support of innovative agro-entrepreneurship: security aspect. Journal of Hygienic Engineering and Design (2023).

In the article "Organizational and Management Design of Financial and Personnel Support of Innovative Agro-Entrepreneurship: Security Aspect," Kushnir O., Mishchenko M., Bielialov T., Svider O., Kovalenko M., Guliaieva N., and Skrypnyk V. investigate the structural and managerial frameworks essential for supporting innovative agricultural enterprises. Published in the Journal of Hygienic Engineering and Design in 2023, the study addresses financial and human resource strategies while emphasizing security considerations. The authors propose comprehensive models to enhance the resilience and efficiency of agro-entrepreneurship, highlighting best practices and potential risks in the sector.

4. Branch A.E. Element of Export Marketing and Management. – Second edition. Charman and Hal (1990)

In "Elements of Export Marketing and Management," Second Edition, A.E. Branch provides a comprehensive guide to the principles and practices of export marketing and management. Published by Chapman and Hall in 1990, this 316-page book covers essential topics such as market research, export strategy development, and international trade regulations. The author offers practical insights and techniques for effective export operations, making it a valuable resource for professionals and students seeking to understand the complexities of global marketing and management.

5. John Baffes. Understanding El-Nino: What does it mean for commodity markets? / John Baffes // Commodity Markets Outlook. The World Bank Group (2015)

In "Understanding El-Niño: What Does it Mean for Commodity Markets?" published in the Commodity Markets Outlook by The World Bank Group in October 2015, John Baffes explores the impact of El-Niño on global commodity markets. The article analyzes how El-Niño, a significant climate phenomenon, influences agricultural productivity, commodity prices, and market volatility. Baffes provides

insights into historical patterns and forecasts potential economic consequences, offering valuable information for policymakers, traders, and stakeholders in the commodity markets.

SUMMARY

The diploma thesis «Export potential of Ukraine in the world grain market» consists of 2 parts. The work is devoted to the determination of the theoretical foundations of Ukraine's export potential in the grain market. It analyzes the current problems and opportunities for the development of the country's export potential in the global grain market. The research results identify external and internal factors influencing the development of Ukraine's export potential in the global grain market. An analysis of the world grain market situation is conducted, revealing the commodity and geographical structure of Ukraine's grain exports. A review of global experiences in stimulating grain exports is performed. As a result of the research, contemporary issues in the development of Ukraine's export potential in the global grain market are identified. Directions for the development of Ukraine's export potential in the global grain market are determined.

Key words: Grain, export potential, grain market, agricultural sector, agricultural production, grain production.

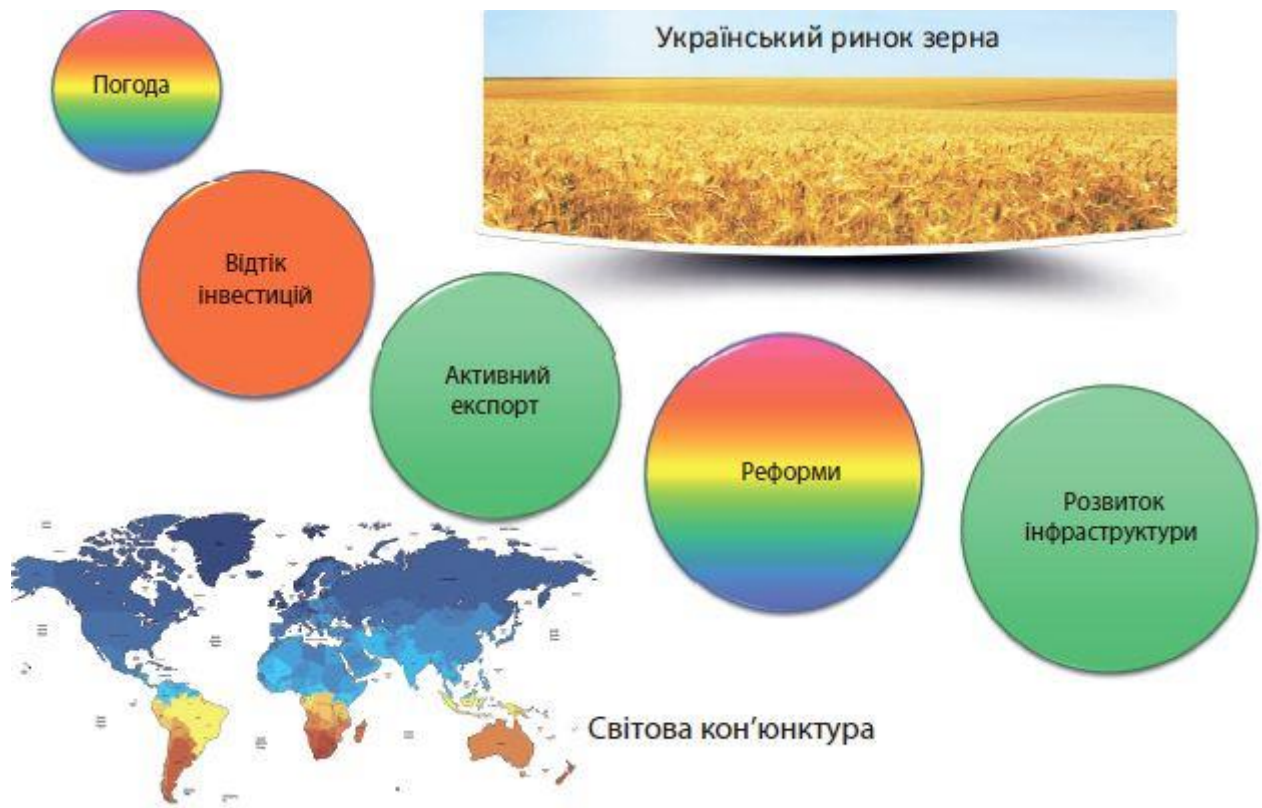

Рисунок В.1 – Світова кон'юнктура

Джерело: [46]

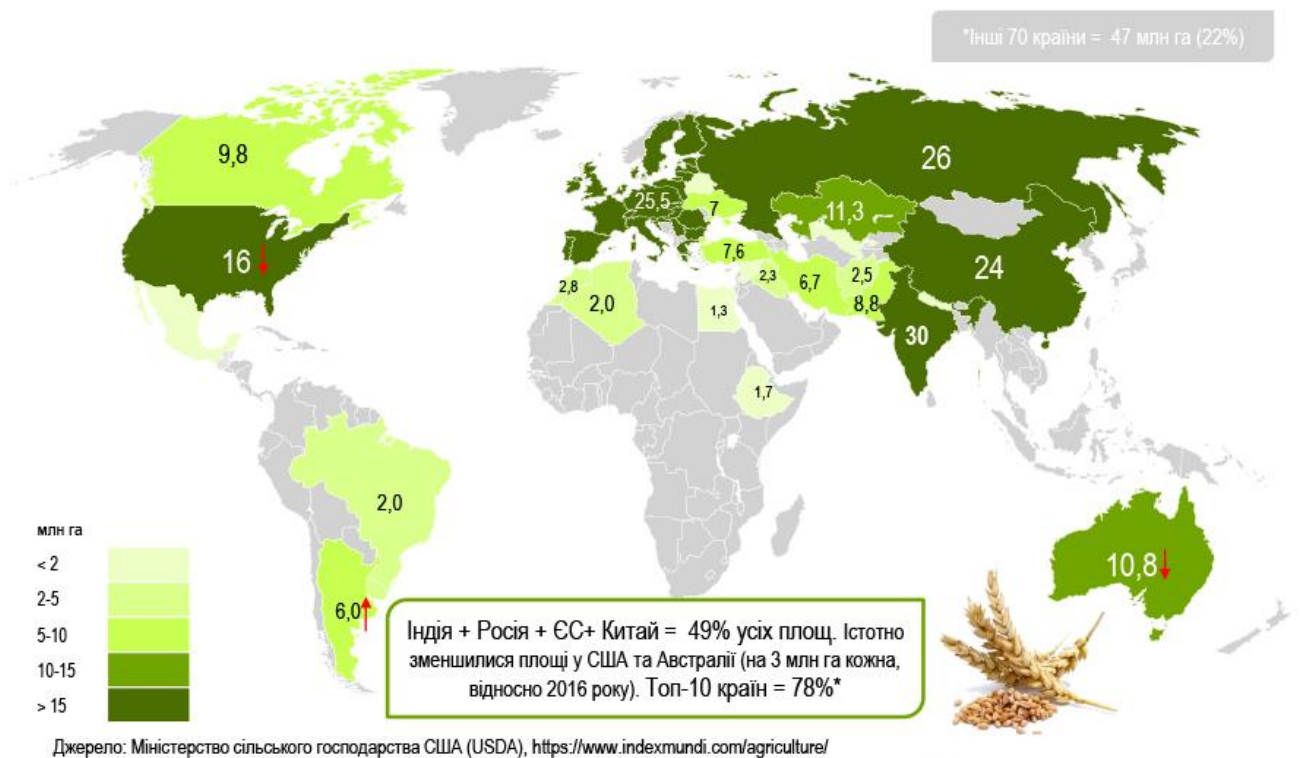

Рисунок Г.1 – Посівні площа пшениці

Джерело: [48]

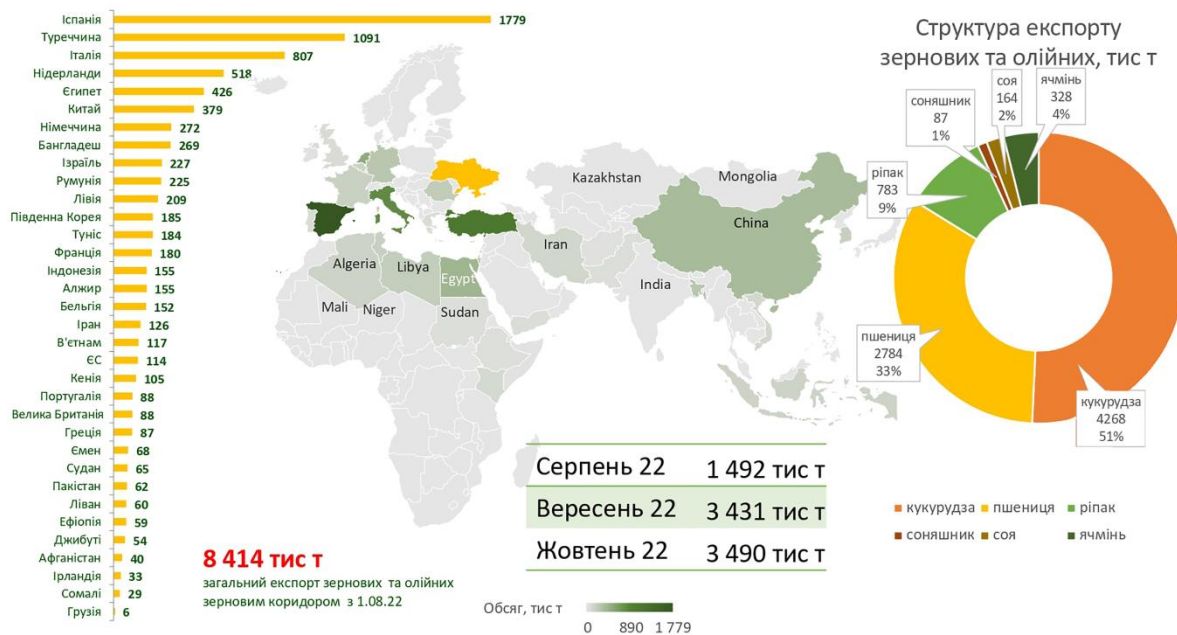

Рисунок Д.1 – Структура експорту зернових

Джерело: [44]

Короткий звіт подібності

Имя пользователя:
Міжнародних фінансів Ананьєв Микола

ID проверки:
1016300366

Дата проверки:
30.05.2024 19:54:10 EEST

Тип проверки:
Doc vs Internet + Library

Дата отчета:
30.05.2024 20:23:03 EEST

ID пользователя:
100005723

Название файла: Савчук Аліна Миколаївна

Количество страниц: 59 Количество слов: 12675 Количество символов: 96225 Размер файла: 418.60 KB ID файла: 1016095811

19.5% Совпадения

Наибольшее совпадение: 4.61% с Интернет-источником ([http://www.tsatu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/sites/49/..](http://www.tsatu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/sites/49/))

16.7% Источники из Интернета

266

Страница 61

14.5% Источники из Библиотеки

475

Страница 65

0% Цитат

Исключение цитат выключено

Исключение списка библиографических ссылок выключено

0% Исключений

Нет исключенных источников

Модификации

Обнаружены модификации текста. Подробная информация доступна в онлайн-отчете.

Замененные символы

29